

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: Historická studia
Studijní obor: Kulturněhistorická a muzeologická studia

PROMĚNY UNIFORMEM RAKOUSKÉHO
JEZDECTVA OD NAPOLEONSKÝCH VÁLEK
PO ROK 1848

CHANGES OF THE AUSTRIAN CAVALRY
UNIFORMS FROM THE NAPOLEONIC WARS
TO 1848

Bakalářská práce: *13-FP-KHI-141*

Autor:

Pavla Kindlová

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Smrž

Počet:

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
44	0	0	0	34	19

V Liberci dne: 23. 7. 2013

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Název práce: Proměny uniforem rakouského jezdeckta od
Napoleonských válek po rok 1848

Jméno a příjmení autora: Pavla Kindlová

Osobní číslo: P10000750

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 23. 7. 2013

Pavla Kindlová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Pavlu Smržovi za drahocenný čas, který mi věnoval. A také za cenné rady, díky nimž jsem mohla tuto práci dokončit.

Poděkování za podporu patří také mé rodině a příteli, kteří stáli za mnou při zpracovávání.

ANOTACE

Předmětem této bakalářské práce je seznámení se změnami uniforem rakouského jezdecktva od napoleonských válek do roku 1848. Pojednává také o jednotlivých výstrojních předpisech, které určovaly dané změny. Je zde popsána také historie jezdeckých pluků v habsburské armádě. Společně s tím zde jsou zmíněni také reformátoři rakouské armády, kteří se na změnách uniforem podíleli. K dotvoření obrazu doby je zde zmíněna politická situace v rakouské monarchii i v Evropě.

Klíčová slova: Habsburská monarchie, napoleonské války, 1848, uniforma, jezdecktvo, armáda, František Mořic Lacy, arcivévoda Karel, maršál Radecký

ANNOTATION

The subject of this thesis is getting acquainted with changes of the Austrian cavalry uniforms from the Napoleonic wars to 1848. It also deals with equipment prescriptions, which had determined these changes. There is also described a history of cavalry regiments in the Habsburg army. Together with this, there are mentioned reformers of the Austrian army, who did participate in changes of uniforms. To a completion of the time picture, there is mentioned a political situation in the Austrian monarchy and in the Europe.

Key words: Habsburg monarchy, Napoleonic wars, 1848, uniform, cavalry, army, Franz Moritz Lacy, Archduke Karl, marshal Radecky

OBSAH

Úvod.....	8
1 Uniformy.....	10
1.1 Vymezení pojmu.....	10
1.1.1 Funkce.....	10
1.2 Zavádění uniforem v Evropě.....	11
1.2.1 První náznaky jednotnosti.....	11
1.2.2 Francouzské prvenství.....	12
1.3 Výroba uniforem.....	12
1.4 Rozlišení, Barvy uniformy, symbolika.....	13
1.4.1 Symbolika a specializační označení.....	13
1.4.1.1 Hodnostní označení.....	14
1.4.2 Barvy.....	15
2 Historické okolnosti.....	16
2.1 Politické okolnosti.....	16
2.1.1 Napoleonské války.....	16
2.1.2 Období míru do roku 1848.....	17
2.2 Reformátoři habsburské armády.....	18
2.2.1 František Mořic Lacy (1725-1801).....	18
2.2.1.1 Život.....	18
2.2.1.2 Reformy.....	19
2.2.2 Arcivévoda Karel (1771-1847).....	19
2.2.2.1 Život.....	19
2.2.2.2 Reformy.....	21
2.2.3 Jan Václav Radecký z Radče (1766-1858).....	23
2.2.3.1 Život.....	23
2.2.3.2 Reformy.....	25
3 Historie jezdeckva.....	26
3.1 Jezdeckvo jako celek.....	26
3.2 Rozdělení jezdeckva.....	26
3.2.1 Použití koní.....	27
3.3 Historie kyrysníků.....	28
3.4 Historie dragounů.....	28
3.5 Historie švališérů.....	29
3.6 Historie husarů, hulánů.....	29
3.7 Struktura rakouského jezdeckva během napoleonských válek.....	30
4 Uniformy jezdeckva a jejich změny.....	31
4.1 Výstrojní předpisy.....	31
4.1.1 Co upravoval předpis?.....	31
4.1.2 Výčet předpisů.....	32
4.2 Změny uniforem jezdeckva.....	33
4.2.1 Módní styly a jejich vliv na vojenské uniformy.....	33
4.2.1.1 Novoklasicismus.....	34
4.2.1.2 Empír.....	34
4.2.1.3 Romantismus a biedermeier.....	35
4.2.1.4 Historizující styly.....	35
4.2.2 Změny ve výrobě uniforem.....	35
4.2.3 Druhy vojsk a jejich uniformy.....	36
4.2.3.1 Kyrysnické uniformy.....	36
4.2.3.2 Dragounské uniformy.....	37
4.2.3.3 Švališérské uniformy.....	37
4.2.3.4 Husarské uniformy.....	38
4.2.3.5 Hulánské uniformy.....	39

4.2.4	Jednotlivé výstrojní předpisy	40
4.2.4.1	Předpis z roku 1767.....	40
4.2.4.2	Předpis z roku 1798.....	41
4.2.4.3	Předpis z roku 1802.....	42
4.2.4.4	Předpis z roku 1808.....	43
4.2.4.5	Předpis z roku 1827.....	44
4.2.4.6	Předpis z roku 1837.....	45
4.2.4.7	Předpis z roku 1849.....	45
4.2.5	Materiály	46
4.2.6	Barva rakouských uniforem	47
5	Společenská funkce uniforem	49
5.1	Společenská funkce uniforem z pohledu vojáka	49
5.1.1	Vnímání řadového vojáka	49
5.1.2	Vnímání důstojníka	49
5.1.3	Civilní versus vojenské odívání	50
5.2	Společenská funkce z pohledu civilního obyvatelstva	51
5.2.1	Uniformy z pohledu žen.....	52
	Závěr	53
	Seznam literatury	55
	Seznam obrázků v příloze	57
	Přílohy	58

Úvod

Rakouské vojsko se svými bílými uniformami patřilo v první polovině 19. století mezi nejmodernější a nejhonosnější armádu v Evropě. Honosnost stejnokroje habsburského vojáka byla v té době představována kombinací bílé barvy a elegantního střihu, který se inspiroval v dobových módních trendech. K tomu, aby uniformy vypadaly tak jako dnes, musely projít řadou změn a mnoha bitvami, které ovlivnily jejich konečný vzhled.

Dané téma práce jsem si vybrala proto, že mám kladný vztah ke koním a vojenským uniformám. Proto jsem spojila tato dvě témata a zaměřila se na uniformy jezdecké. Chtěla jsem se tedy dozvědět něco více o stejnokrojích pluků, které již nefigurují ve světových armádách v takovém množství jako v minulých dobách.

Cílem této práce bylo popsat historii habsburských uniforem u jezdeckta a poukázat tak na jejich proměny od počátku napoleonských válek do roku 1848. Nechybí ani stručný popis historie jednotlivých jezdeckých pluků. Obsah je také doplněn o jména reformátorů, kteří se svou činností v rakouské armádě o tyto změny zasloužili.

První část mé práce vysvětluje, co je to uniforma a kdy se poprvé objevila v evropských armádách. Dále jsou zde popsány jednotlivé prvky uniforem, které se staly součástí stejnokrojových stylů téměř všech armád a které tak napomohly k jejich snadnějšímu rozlišení.

Druhá část pojednává o politické situaci sledovaného období a přibližuje také události, které se v té době odehrávaly. Součástí této kapitoly jsou také osobnosti reformátorů rakouské armády, jejich život a reformy, na nichž se podíleli.

Třetí část práce je zaměřena na historii rakouského jezdeckta a přibližuje tak jednotlivé jezdecké pluky, které během napoleonských válek bojovaly za habsburského císaře.

Čtvrtá část se věnuje samotným změnám jezdeckých uniforem ve sledovaném období, které jsou popisovány skrze vydané výstrojní předpisy, jež upravovaly vojenské stejnokroje. Změny jsou také ukázány na jednotlivých jezdeckých plucích.

Závěrečná část poukazuje na společenskou funkci vojenských uniforem, ať už se jednalo o vnímání uniformy z pohledu vojáka nebo civilního občana. Je zde také srovnán pohled mužský a ženský.

K vypracování bakalářské práce jsem využila analýzu pramenů a odborného textu. Odborná literatura na toto téma je poměrně dostupná, ale je napsána převážně v německém jazyce. Práce, kterou napsal autor John Mollo, je asi nejlepším titulem k tomuto tématu a k tématu uniforem celkově. Shrnuje stejnokroje jak evropské, tak mimoevropské, od jejich počátků do první světové války. Nevýhodou této knihy je poměrné promíchání jednotlivých států a jejich oděvních stylů, ve kterých se poté hůře orientuje. Kniha je také doplněna o barevné fotografie výstroje, díky nimž jsou jednotlivé části uniformy lépe rozpoznatelné.

K obecnému vývoji uniforem se také váže kniha Dagmar Kutílkové. Tato práce je již v českém jazyce a taktéž pojednává o evropském vývoji stejnokroje. Nevýhodou spatřuji v tom, že kniha je víceméně překladem výše zmíněné práce. Tudíž se zde objevuje menší množství nových informací, které pocházejí z jiných zdrojů. I v této práci musí badatel hledat své téma, neboť zmíněná publikace je rozdělena do oddílů podle právě trvajícího módního stylu.

Práce Rudolfa Otty von Ottenfelda se přímo zabývá rakouskou armádou během napoleonských válek. V této knize se lze lépe orientovat, kniha je také mnohem lepším způsobem rozdělená do jednotlivých částí. Text je také pro lepší představu doplněn o barevné ilustrace vojenských uniforem.

Pro vytvoření ucelené práce na jedno téma se musí sáhnout po větším množství literatury, neboť jednotná práce o jezdecku na českém knižním trhu zatím chybí.

1 Uniformy

1.1 Vymezení pojmu

Podíváme-li se na heslo *uniforma* do výkladových slovníků, např. Ottův slovník naučný, zjistíme, že pochází z francouzského slova *Uniforme*, a že se jedná o oděv daného stylu určený pro osoby stejného společenství nebo skupiny. Ať už se jedná o vojenskou společnost, anebo o společnost úřednickou či náboženskou, ve kterých je potřeba vypadat stejně. V dnešní době chápeme pod pojmem stejnokroj oděv, jenž je jednotný pro všechny příslušníky armády či společnosti a je stanovený vojenským předpisem.¹

1.1.1 Funkce

K čemu vlastně slouží? Převážně je nedílnou součástí oděvní kultury společnosti. Již od druhé poloviny 17. století, respektive záhy po ukončení třicetileté války, jsou uniformy projevem vojenského stejnokroje, jehož vývoj je nutné zkoumat ve třech úrovních. V případě stejnokrojů se jedná o tyto funkce: funkce ochranná, jež chránila nositele oděvu před nepříznivými podmínkami počasí. Dále funkce estetická. Ta je velice specifická, neboť uniforma byla zvláštní součástí mužského oděvu a vzhled jejích jednotlivých částí bezprostředně souvisel s oděvním výtvarnictvím. Také se vyznačoval zvláštními společenskými vlastnostmi. Poslední funkcí vojenského oděvu je především ta, pro niž byl tento prvek stvořen. Jedná se o funkci vojenskou, která spočívá ve vnějším zpodobnění struktury armády a slouží tak k rozlišení jejích částí. Současně by sem patřila také funkce rozlišovací. Ta byla používána především na bitevním poli a sloužila k rozlišení jednotlivých armád. Ať už se jednalo o rozlišení vojáků stejné armády, anebo o rozlišení vojáků cizích.

Jako celek je vojenský stejnokroj zahrnut do širšího pojmu, a tím je pojem „vojenský oděv“, který tak zahrnuje veškeré vojenské oděvy.²

---

¹ Ottův slovník naučný 26, Praha: Argo, 2002, 2. vyd., s. 185.; HACKSPIEL-MIKOSCH, E.: *Die zivile Uniform als symbolische Kommunikation: Kleidung zwischen Repräsentation, Imagination und Konsumption in Europa, vom 18. bis zum 21. Jahrhundert*, Stuttgart, 2006, s. 7.

² TOMAN, K.: *Der Soldat im Wandel der Zeiten*, Praha: Artia, 1964, s. 110-111.; KUTÍLKOVÁ, Dagmar: *Vojenské odívání: od třicetileté války do počátku 20. Století*, Praha: NLN, 2008, s. 7.

1.2 Zavádění uniforem v Evropě

Otázkou je, kde se objevila první uniformovaná armáda. Díky změnám struktury státu mohla v druhé polovině 17. století přijít také změna v organizaci a vzhledu vojska. Rozvoj obchodu, stabilizace financí a zesilování státní byrokracie, stejně tak jako centralizace státní správy, byly charakteristickými rysy absolutistického státu, mezi kterými mohla jako předobraz sloužit Francie Ludvíka XIV. (1638-1715). S absolutismem byly zavedeny první pokusy o stabilizaci armády a tím i pokusy o zavádění stálého vojska. Stále vojsko však bylo nutné odlišit a sjednotit, k čemuž měla sloužit právě uniforma. Pro tento fakt se stala mezníkem třicetiletá válka, kdy po jejím ukončení vestfálským mírem v roce 1648 nebyla sloužící žoldnéřská vojska rozpuštěna, ale ponechána v trvalé službě. Vojska tak stejně jako dříve byla verbována, ale ne pouze na dobu trvání války, ale na doživotí, v případě cizinců na několik let. Postupně se tak začaly tvořit stálé evropské armády.³

1.2.1 První náznaky jednotnosti

Chceme-li se podívat na okamžik, kdy byly vojenské jednotky oblékané do stejného oděvu, který by se již dal nazvat uniformou nebo stejnokrojem, musíme se podívat na počátek třicetileté války do českých zemí. Jednotky Albrechta z Valdštejna (1583-1634) byly první uniformovanou jednotkou v rámci habsburské armády. Jednalo se však pouze o malou část v rámci velkého celku. Jeho vojsko jako první, ale také jako jediné v celém vojsku, bylo oblečeno do stejného soukenného oděvu, který byl vyráběn v manufakturách ve Valdštejnském panství na severu Čech. Vojenští velitelé ostatních evropských armád si z tohoto nápadu vzali příklad a začali svá vojska oblékat do stejných barev, aby se tak odlišili od ostatních a vojenské celky tak byly snáze rozpoznatelné.

Jako první se tato myšlenka projevila na vojsku švédského krále Gustava II. Adolfa (1594-1632). V tomto případě se však nejednalo o oděvy stejného střihu, neměly tedy přesný charakter stejnokroje, tak jak to představil Albrecht z Valdštejna. Tento

---

³ TOMAN, K.: c. d., s. 110-111.

revoluční nápad, jenž se projevil stejnou barvou oděvu, nikoli však střihem, se postupně rozšířil i do dalších evropských armád.⁴

1.2.2 Francouzské prvenství

První armádou, která zavedla uniformování v rámci celého vojska, však byla Francie. Stalo se tak v roce 1670 za „krále Slunce“, Ludvíka XIV., který nařídil, aby se francouzské vojenské jednotky při generálních přehlídkách prezentovaly v jednotných oděvech. Francouzský král se nechal inspirovat v jevech, které se objevovaly v dřívějších letech napříč evropskými armádami, a zavedl stejnou uniformu pro celou armádu. V následujících deseti letech se uniformy rozšířily do celé francouzské armády a zodpovědnost za oblékání vojska tak byla dána státu, který se tak měl starat o vyzbrojení a vystrojení armády.

O tuto reformu se zasadil Ludvíkův ministr války Francois-Michel de Louvois (1641-1691), který se v té době postaral také o mnoho změn ve Francouzské armádě. Tímto momentem se stal stejnokroj specifickou součástí oděvní kultury mužů, přestože se ve svých počátcích na konci 17. a na počátku 18. století zásadně nelišil od civilního oděvu.⁵

1.3 Výroba uniforem

Do sklonku 18. století byl styl oblékání evropských armád víceméně jednotný. V podstatě byl používán pouze jeden střih, který se odlišoval pouze barvami pro jednotlivé státy Evropy. Nejvlivnější zemí ovlivňující odívání všech ostatních států Evropy se stala Francie, která již v této době byla považována za kolébkou evropské módy. Nicméně později, ačkoli stále ovlivňováni francouzskými a anglickými modely, si i ostatní silné evropské státy, Habsburská monarchie, Prusko a Rusko, vytvářely své vlastní styly, které byly spojovány s domácími oděvními tradicemi. K tomu se přidávaly také dobové módní trendy.

---

⁴ MOLLO, J.: *Die bunte Welt der Uniform: 250 Jahre militärischer Tracht 17. – 20. Jahrhundert*, Stuttgart, 1972, s. 25.

⁵ MOLLO, J.: c. d., s. 28-29.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 10.

Jednotnost oděvů byla pro armádu zajišťována vojenskými hodnostáři, jimž byla přidělena armádní zakázka. Tyto zakázky byly realizovány krejčovskými dílnami, jež byly součástí vojenských útvarů. Později byly také zhotovovány manufakturami a v továrnách. Již hotové uniformy se ukládaly do skladů a podle předpisu měly být opatřeny stejnou jednotící značkou. Tímto celkovým procesem výroby, skladováním a vydáváním uniforem se zabývala týlová, nebo také logistická, služba. Tato sjednocenost uniforem byla dána zpravidla stejnokrojovým předpisem, podle kterého byly po dlouhou dobu zhotovovány pouze uniformy pro mužstvo, neboť až do poloviny 18. století považovali důstojníci stejnokroje jako oděv pro služebnictvo. Přesto se často uniformy, jež byly ve skutečnosti nošené, z objektivních nebo subjektivních důvodů lišily od předpisů, které udávaly stanovenou podobu. Mám na mysli především fakt, že ve skladech se nahromadilo velké množství přebývajícího materiálu, který byl později rozdáván do jednotek armády. Nejprve se tak uplatňovaly staré uniformy před těmi novými, aby se zbytečně neplýtvalo materiálem a financemi vynaloženými na výrobu takového množství uniforem.⁶

1.4 Rozlišení, Barvy uniformy, symbolika

1.4.1 Symbolika a specializační označení

Funkce vojenské uniformy spočívala především v odlišení vojáků od civilních obyvatel, ale také ve vnějším odrazu struktury vojska, která se projevovala zejména na důstojnických uniformách. Z těchto důvodů je na vojenských stejnokrojích umístěna státní a vojenská symbolika, která měla nezanedbatelný psychologický účinek na vojáky. Prostorem pro umístění těchto symbolů byla pokrývka hlavy, tedy místo pro vojáka nejčestnější. Státní symboly zde měly formu státního znaku nebo kokard⁷ v tradičních barvách státu. Zatímco vojenská struktura byla vyjádřena rozlišovacím, specializačním a hodnostním označením. Tzv. specializační označení nesla každá uniforma a sloužila k lepší orientaci uvnitř vojska. Nejstarší takovéto znaky byly znázorněny např. zvláštními půlkruhovými barevnými nárameníky, jimž se příznačně říkalo tzv. vlaštovčí hnízda, a které byly určeny pro hudebníky. Pro granátníky to byl

---

⁶ MOLLO, J.: c. d., s. 28-30.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 14-15.

⁷ Stužka nebo růžice ze stužek v národních nebo státních barvách nošená jako ozdoba nebo odznak

např. znak hořícího granátu. Mezi další hodnostní označení specialistů můžeme počítat znak v podobě lyry, který také patřil hudebníkům, znak překřížených šavlí pro jezdecko, překřížené dělové hlavně pro dělostřelce nebo symbol sekery pro ženisty. Tento styl odlišování uniform za pomoci objevujících se hodnostních označení prošel mnoha změnami a dlouhým vývojem. Mezi základní atributy rozlišování vojenských hodnostní patřily oděvní doplňky ve formě šerpy nošené na hrudi jako symbol národní armády. Dále různé druhy nákrčníků, portepé⁸ nebo epolet⁹, které byly zavedeny ve francouzské armádě v polovině 18. století, až po moderní systém hodnostních hvězdiček na límcích nebo náramenících.¹⁰

1.4.1.1 Hodnostní označení

Tento druh odlišování se od ostatních vojáků používali především vojáci vyšších hodností, důstojníci a vyšší důstojníci. Do roku 1848 se k odlišení hodnosti používala důstojnická hůl, která byla poté nahrazena hodnostním označením umístěným na límci kabátu. Hodnost byla znázorněna za pomoci určitého počtu horizontálních pásek na límci.

První pluky, které zavedly toto značení, náležely do poddůstojnického sboru u myslivců a granátníků. Jedna páska byla určena pro svobodníky, kteří se v té době vyskytovali pouze u pěchoty. Dvě pásy směl nosit desátník, tři pásy náležely šikovateli a strážmistovi. Čtyři poté určovaly vyšší šarži u zásobování.

Později došlo také k zavedení pásek u důstojníků. Jedna páska pro podporučíka a majora, dvě pásy pro nadporučíka a podplukovníka. Tři pásy nosil setník, rytmistr nebo plukovník. Vyšší důstojníci a jezdecké pluky toto označení nepoužívali. Pro rozlišování jednotlivých hodností u jezdeckých pluků bylo používáno rozlišování v podobě spon umístěných na helmě. Materiál, ze kterého byla spona vyrobena, stanovil hodnost majitele helmy.¹¹

---

⁸ Ozdoba ze střípců

⁹ Nárameník důstojníků

¹⁰ TOMAN, K.: c. d., s. 111.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 16.

¹¹ KEUBKE, K-U.: *1000 uniform*, Praha: Svojtka, 2008, s. 46.

1.4.2 Barvy

K rozlišení armády sloužila také barva uniformy nebo jejích částí. Barva se většinou odvíjela od národních barev jednotlivých států a fungovala dobře jako rozlišovací prostředek pro jednotlivé armády, což mělo předejít zmatenému promíchání jednotlivých armád na bojišti. Francouzi chodili oblékaní do modrých uniforem, Rakušané bojovali v bílých barvách a Rusové zase v zelených. Každá armáda si barvu státní uniformy určovala sama.

Ke vnitřnímu rozlišení v armádě sloužila barva označovaná jako egalizační. Jednalo se o barevné rozlišení jednotlivých částí uniformy v rámci jedné armády. Tento druh rozlišení se objevoval především na límcích kabátů, manžetách, klopách, ale také u vest a lampasů u kalhot. Paleta barev tohoto rozlišení byla velmi pestrá. Např. jenom v Habsburské monarchii se na počátku 19. století objevuje v barevné škále hned několik odstínů červené (celkem 7), zelené (6), modré (2) anebo žluté (3).¹²

---

¹² KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 14-15.

2 Historické okolnosti

2.1 Politické okolnosti

2.1.1 Napoleonské války

Když vypukla ve Francii v roce 1789 revoluce, nevyvolal v prvních letech po dobytí Bastily francouzský politický vývoj na evropských dvorech příliš velký rozruch. Ve Francii nebyla tímto revolučním režimem ohrožena ani monarchie, ani bezpečnost královské rodiny. Postupem času však vznikaly vážné důvody, které mohly vést k válce s Francií. Rakouský císař Leopold II. (1747-1792) byl nucen hájit zájmy říšských knížat proti francouzským územním nárokům, a když se k tomu ještě přidalo ohrožení života Ludvíka XVI. (1754-1793), začala se v Evropě v roce 1792 formovat koalice států proti Francii.

Celkem se za období napoleonských válek utvořilo sedm protifrancouzských koalic, do jejichž čela se postavily především tyto evropské státy: Rakousko, Prusko, Velká Británie a později také Švédsko a další země. Během těchto bojů s revoluční Francií byla dobytá Vídeň a rakouská monarchie uzavřením mírových smluv přišla o četná území (např. Dalmácie, Tyrolsko, území na Jadranu a další). Po drtivé porážce rakouských a ruských vojsk v bitvě u Slavkova, 2. prosince 1805, byl utvořen tzv. Rýnský spolek¹³. Založení tohoto spolku znamenalo definitivní konec Svaté říše římské a František I. tedy zůstal pouze rakouským císařem.

Po porážce Napoleona v bitvě u Lipska a po jeho odeslání do vyhnanství na ostrov Elba byl zahájen Vídeňský kongres. Tento sjezd byl zahájen 1. října 1814 a trval do 9. června 1815. Cílem tohoto jednání bylo přerozdělení Evropy vítězným státům a nastolení mírového stavu v Evropě. Napoleon ale v březnu roku 1815 uprchl ze svého zajetí a pokusil se o zvrát, který však skončil jeho definitivní porážkou v bitvě u Waterloo z 18. června 1815.¹⁴

---

¹³ Sdružení západních států Svaté říše římské po jejím rozpadu (1806-1813)

¹⁴ SKŘIVAN, A.: *Evropská politika 1648-1914*, Praha: NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml., 1999, s. 133-172.

2.1.2 Období míru do roku 1848

Po porážce Napoleona sice Rakousko krátce po ukončení Vídeňského kongresu obnovilo své postavení evropské velmoci, ale obrovské ztráty utrpěné za dlouhých bojů s Francií se do budoucna projevily na jeho nejistém chování v evropské politice. Habsburská monarchie se stále obávala vzestupu poražené Francie, ale novým nepřítelem se pomalu stávalo také Rusko. Noční můrou pro Vídeň by bylo právě sblížení těchto dvou států. Proto prosazovalo politiku úzkého sepejetí s Velkou Británií a dobrých vztahů s Ruskem.

V průběhu prvních let po mírovém kongresu a během 20. let 19. století se v Evropě objevila další vlna revolučních hnutí, které později ovlivnily celý kontinent. Tyto revoluční snahy se projevily v Portugalsku, Rusku, Španělsku a italských státech, jejichž cílem bylo odstranění absolutistických režimů, které zde byly po napoleonských válkách obnoveny. Revoluční činnost se projevila také v Německu a to především ve studentských spolcích, jež nebyly spokojené se stávající situací nastolenou kongresem. Tato jednotlivá ohniska revolucí byla postupně potlačena, nebyla však zničena nadobro, aby se později nemohla opět projevit.

Impulz k dalšímu revolučnímu hnutí vzešel z Francie. Restaurování Bourbonů ve Francii po napoleonských válkách vedlo k opětovnému zavedení absolutismu v této zemi, což vedlo k dalším revolučním proudům. Ty se projevily také v Nizozemském království. Během 30. let propuklo povstání také v Polsku, Velké Británii a na Blízkém východě. Co se týče východu, zde hrálo velkou roli Rusko, což znepokojovalo západoevropské mocnosti. Ty se snažily ruský vliv na tyto země eliminovat.

V roce 1847 propuklo další revoluční povstání v Itálii, kde se Rakousko rozhodlo zasáhnout a povstání potlačit. To se však nedařilo a Rakousko žádalo o pomoc Francii, která na to odpověděla vyhlášením republiky v únoru 1848. To podnítilo další revoluční boje, které tentokrát vypukly také v srdci habsburské monarchie, ve Vídni. Tyto události napříč celým kontinentem symbolizovaly konec jedné epochy.¹⁵

---

¹⁵ Tamtéž, s. 172-193.

2.2 Reformátoři habsburské armády

2.2.1 František Mořic Lacy (1725-1801)

2.2.1.1 Život

Postava Františka Mořice Lacyho zaujímá v dějinách rakouské armády významné místo, a přestože jeho reformní činnost nespadá do období napoleonských válek, Lacyho reformátorský vliv na armádní vývoj je patrný i v tomto zmiňovaném válečném období

Tento reformátor z doby vlády Marie Terezie (1717-1780) se narodil 21. října 1725 v Petrohradu. Po vzoru svého otce, Petra hraběte Lacyho, který se stal v ruské armádě generálem, se i on vydal na armádní dráhu. Svou vojenskou kariéru v habsburské armádě začínal jako osmnáctiletý praporčík u Brownova regimentu poté, co se odstěhoval z Ruska. Jeho jméno poměrně rychle stoupalo na hodnostních příčkách vojska, což dokazuje dosažení generálské hodnosti již v roce 1759. V té době už také velel pěší brigádě. V bojích proti Prusku v sedmileté válce měl zásluhy na některých úspěšných akcích proti nepřátelskému vojsku. Za tyto zásluhy mu byl udělen velkokříž Řádu Marie Terezie v roce 1758.

Svou činnost pro rakouskou armádu prokazoval v úřadu náčelníka štábu generálního ubytovatele. Důležitý úřad mu byl udělen také císařem Josefem II. (1741-1790), který ho v roce 1765 jmenoval generálním inspektorem armády a rok poté se František Mořic Lacy stal presidentem Dvorské válečné rady. Jednalo se o ústřední vojenský úřad habsburské říše, jehož cílem byla správa armády. Právě v tomto úřadě mohl Lacy prosazovat své reformy ve všech oblastech vojska. Mezi další jeho úspěchy patří také získání Řádu zlatého rouna a úřadu státního a konferenčního ministra.

Další Lacyho působení v armádě bylo narušeno válkou proti Turecku, kdy se postavil do čela vrchního velení. Avšak během tohoto období, když stál v čele armády, zemřelo velké množství vojáků. Příčinnou však byly epidemie v táborech než boje samotné. Kvůli této skutečnosti byl záhy z boje odvolán a poslán zpět do Vídně. Do dalších válek již povolán nebyl, a přestože se František Mořic Lacy nestal vojevůdcem císařské armády, zasloužil se i přesto o její modernizaci velikou měrou. Proto je možné nazývat poslední třetinu 18. století vojenské historie habsburské armády „Lacyho érou“. Zemřel

24. listopadu 1801 ve Vídni. Na jeho počest a za jeho činnost pro rakouskou armádu byla ve vojenském památníku v Heldenbergu v Rakousku vystavena jeho busta.¹⁶

2.2.1.2 Reformy

Jeho vnitřními reformami byla vylepšena celá armáda, ať už se jednalo o vojenskou teorii nebo praxi. Díky své reformní činnosti je znám jako autor mnoha předpisů pro pěchotní, ale také pro jezdecké útvary, které byly císařovnou Marií Terezií přijaty 1. září 1769. Dále zavedl pevné verbovací obvody pro jednotky armády, které také díky němu začaly cvičit podle nových cvičebních řádů. Ty vymyslel díky svým vojenským zkušenostem z bitevního pole. Zasloužil se také o inovaci vojenských trestních nařízení a zákonů. Významnou změnou pro majitele pluku byla ztráta dřívějších výsad v rámci útvaru. Vlastníci vojska tak zůstali majiteli pouze podle názvu regimentu a nemohli již v takové míře zasahovat do jeho vedení. Tím, že nemohli majitelé pluků zasahovat do vedení a změn jednotlivé složky armády, tím bylo také ovlivněno určování pluků pomocí egalizačních barev. Vedle vojenských reforem je František Mořic Lacy také znám jako zakladatel rakouského státního úřadu pro kartografii.¹⁷

2.2.2 Arcivévoda Karel (1771-1847)

2.2.2.1 Život

Arcivévoda Karel bezesporu patří mezi nejvýznamnější vojenské představitele, kteří působili v průběhu střetů s napoleonskou Francií. Proslavil se především díky svým snahám o potřebnou a úplnou reformu rakouské armády na počátku 19. století ve funkci prezidenta Dvorské válečné rady.

Tento nejtalentovanější voják z panovnického rodu se narodil 5. září 1771 ve Florencii jako třetí syn císaře Leopolda II. a Marie Ludoviky Španělské pod jménem Karel Ludvík Jan Josef Vavřinec Rakouský. Jako dítěti s chatrným zdravím byla

---

¹⁶ PERNES, J.: *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, Praha: Elka Press, 2003, s. 189.; *Neue deutsche Biographie, Bd. 13*: Krell - Laven, [Schriftleitung Hauptschriftl. Fritz Wagner ... Genealog. Beratung Friedrich Wilhelm Euler], Berlin, 1982.

¹⁷ Tamtéž, s. 189.

Karlovi předurčena církevní kariéra, avšak již v mladém věku začal projevovat vojenské sklony.

Za své počáteční vojenské vzdělání vděčí tomu, že si jej jako adoptivního syna vzala do Bruselu arcivévodkyně a sestra Marie Kristina. Ve zdejší armádě tak mohl získat řadu praktických zkušeností pro vedení boje. Jeho dovednosti doplnil i významný saský plukovník Carl von Lindenau (1755-1842), který byl Karlovým učitelem. Jeho učení bylo přerušeno nuceným odjezdem do Vídně kvůli zdravotním problémům, neboť Karel často trpěl epileptickými záchvaty. Díky svému talentu se nedlouho poté, co v roce 1795 přijel do Vídně, stal velitelem armády v Německu. Jako veliteli se mu podařilo obrátně vybojovat bitvu u Würzburgu a tím zatlačit napoleonské bojovníky zpět za Rýn. O dva roky později ho jeho bratr a císař František II. jmenoval také vrchním velitelem vojsk v Itálii. Zde byl ale nasazen příliš pozdě na to, aby se mu podařilo francouzská vojska Napoleona Bonaparte porazit. Ve druhé koaliční válce proti Francii se opět stal vrchním velitelem vojsk v Německu a na válečném bojišti zde opět dosáhl mnoha úspěchů. Avšak po několika porážkách jeho bratra arcivévody Jana byl kvůli katastrofální situaci v habsburské armádě jmenován 9. února 1801 svým bratrem Františkem II. prezidentem Dvorské válečné rady, také ministrem války a námořnictva.

V tomto úřadu byl schopen prosadit některé vojenské reformy pro celkovou změnu armády. Jeho úmysly však zhatila další možnost vojenského střetnutí s revoluční Francií. To mělo za následek, že byl ze své funkce odvolán a jmenován vrchním velitelem vojsk v Itálii. Po prohrané bitvě u Slavkova v roce 1805 byl opět jmenován prezidentem Dvorské válečné rady, ale tentokrát si na svém bratru Františku I¹⁸. vydobyl samostatnost jednání, díky čemuž si získal naprostou nezávislost na rakouském císaři. Opět tak mohl navázat na nedokončené a zamýšlené reformy z předešlých let. Po Slavkově byl povýšen na generalissima, čímž se ještě více zvýšila nezávislost, kterou získal s těmito funkcemi.

První výraznou porážku uštědřil arcivévoda Karel Napoleonovi v bitvě u Aspern v roce 1809, avšak poté se mu již v bitvách tolik nedařilo a byl nucen uzavřít mír. Po těchto neúspěších odstoupil ze svých funkcí a stáhl se z vojenského života. Ještě jednou byl povolán do pole v roce 1815, kdy se stal velitelem mohučské pevnosti, ale po skončení válek s Francií a po uvěznění Napoleona na Elbě odešel do ústraní úplně.

---

¹⁸ František II. jmenován Františkem I. jako rakouským císařem v roce 1804

Vojenství se zabýval už jenom v rámci teorie a to vypracováním díla „*Hlavní zásady strategie*“, které bylo přeloženo do několika jazyků. V roce 1830 byl požádán Metternichem, aby se postavil do čela protirevolučně bojujících vojsk, to však odmítl. Zemřel ve Vídni 30. dubna 1847.¹⁹

2.2.2.2 Reformy

Ve své funkci prezidenta Dvorské válečné rady a ministra války a námořnictva se zasadil o mnoho významných změn a reform, které ovlivnily budoucí směřování rakouské armády. Na svých reformách pracoval nejvíce mezi lety 1806–1809. K reformní práci si také přizval např. Jana Václava Radeckého, který mu v několika oblastech vojenství pomáhal tvořit důležité reformy.

Mezi jeho nejdůležitější reformy a ty, které se udržely také po jeho odchodu z armády, patří ta, kterou zrušil doživotní vojenskou službu. Podle náročnosti vojenské práce stanovil daný počet let, které musel voják odsloužit. Pěchotě a vozatajstvu patentem ze 4. května 1802 byla stanovena vojenská služba na 10 let. Jezdecko bylo povinno sloužit 12 let a dělostřelectvo dokonce 14 let. Tento patent se však vztahoval pouze na ty země, kde platil josefínský zákon o konskripci (odvodech). Tímto patentem také stanovil verbovací věk od 18 do 40 let. Dalším jeho zásahem do stávajícího vojenského systému bylo zavedení nového výcvikového řádu, díky kterému byla umožněna lepší výchova budoucích důstojníků a vojáků. Toto se promítlo také v praktických cvičeních bojové taktiky, která byla prováděna skrze simulaci skutečného vojenského manévru. Armáda byla díky němu rozdělena do armádních sborů, jež nově podléhaly vedení sborového velitele. Jednotky tak mohly být lépe ovládány skrze stanovené muže.

To vše ale záviselo na penězích, kterých se do armády nedostávalo tolik, kolik by Karel potřeboval. Stav financí habsburské monarchie byl po dlouhých bojích katastrofální. To se také odráželo ve struktuře a vlastnostech rakouské armády. Arcivévoda Karel se také postaral o to, aby bylo finančnictví vedeno spravedlivě a snažil se ho tedy oživit. Jeho zásluhou byly zrušeny bankocetle²⁰ a byla provedena

---

¹⁹ PERNES, J.: c. d., s. 198.; HOLLINS, D.: *Rakouští vojevůdci za napoleonských válek 1792-1815*, Praha: Grada, 2007, s. 4.

²⁰ První papírové peníze používané na území Rakouské monarchie

měnová reforma, která tak měla poskytnout větší množství peněz do státní pokladny, jež by měly být postupně poskytnuty vojsku. Reformoval rovněž státní správu, bez které by nebyly předešlé nové finanční změny možné. Snížil počet úřadů, které byly prodělečné a tím i počet nesmyslně udržovaných úředníků, kteří jenom zvyšovali náklady na vedení státního systému. Další metodou šetření, která měla do státního rozpočtu načerpat určité množství peněz, byl požadavek vedení válek pouze v případě, kdy to bylo nezbytné pro další vývoj monarchie. Mělo se tak zamezit zbytečnému plýtvavému vedení válek, které byly pro státní aparát vyčerpávající. Pro další zisk finančních prostředků byl zaveden nový katastr, ze kterého se měly nově odvádět daně na válečnictví. Další změnou, jež byla skrze arcivévodu Karla provedena, byla snaha o vytvoření zeměbrany z lidových vrstev. Chtěl tak vytvořit něco jako záložní vojsko, které by nastoupilo v případě nebezpečí a chránilo tak svou vlast. Vzorem tohoto nápadu se mu stala Francie, kde se tento systém během revolučních válek naplno uplatňoval. Mělo se jednat o necvičené jednotky z řad obyvatelstva, které by v nutném případě dostaly do ruky zbraň a bojovaly. Tato myšlenka však narážela na překážky v podobě absolutistického vedení státu, které se snažilo zabránit vzniku lidových vojsk. Toto opatření omezovalo možnost postavení se vojsk proti panovníkovi a odstartování revoluce stejně jako ve Francii v roce 1789.

Co se týče uniforem v rámci armády, zasloužil se arcivévoda Karel předpisem z roku 1802 o zavedení tradičních bílých uniforem pro celé rakouské vojsko. Přestože zde byly bílé uniformy již zavedeny, vztahoval se tento předpis na některé druhy jezdeckta, které stále oblékaly zelené stejnokroje. Tímto předpisem bylo také napříč celou habsburskou armádou zakázáno nošení copů, které se pro Karla staly symbolem zastaralosti.

Je tedy nezpochybnitelné, že tento muž, který se měl původně stát knězem, znamenal pro budoucnost rakouské armády mnoho. Jeho snaha nutně reformovat zastaralou a nefunkční armádu sice občas narážela na administrativní problémy, přesto se však mnoho změn podařilo prosadit a navést tak habsburské vojsko novým směrem.²¹

---

²¹ ŠKORPIL, V.: *O lidu jezdeckém: voják ve válce a revoluci do roku 1848*, V Praze, 1947, s. 119-121.; PERNES, J.: c. d., s. 198.; HOLLINS, D., c. d., s. 4.; HERTENBERGER, H.: *Erzherzog Karl: Der Sieger von Aspern*, Graz, 1983, s. 120-123.; *Unser Heer: 300 Jahre österreichisches Soldatentum in Krieg und Frieden*, Wien, 1963, s. 188.

2.2.3 Jan Václav Radecký z Radče (1766-1858)

2.2.3.1 Život

Tento známý polní maršálek, celým jménem Jan Josef Václav Antonín František Karel hrabě Radecký z Radče, pocházel ze starobylého českého šlechtického rodu. Jeho otcem byl Petr Eusebius Radecký a matkou Marie Venantie Bechyňová z Lažan. Narodil se 2. listopadu 1766 na zámku v Třebenicích. Jeho matka zemřela při porodu, a když bylo Radeckému deset let, skonal i otec. Tato skutečnost rozhodla o jeho následném osudu. Jeho opatrovníkem se stal Radeckého dědeček Václav Leopold hrabě Radecký, který si vzal malého Jana do Prahy, kde mu chtěl zajistit budoucnost ve vojenské dráze na Tereziánské vojenské akademii. Sem však kvůli svému fyzickému stavu nebyl přijat, proto byl po smrti dědečka a pod velením jeho strýce Václava Ignáce hraběte Radeckého poslán na brněnské Collegium nobile, kde byl vychováván jako mladý šlechtic a vyučován budoucím úřednickým a diplomatickým záležitostem. Avšak v této době se u něj začala projevovat záliba ve válečnictví. Ať už to byla vojenská historie nebo návrhy rozložení vojsk a válečné manévrování.

Jako sedmnáctiletý mladík odjel Radecký do Vídně, kde dále studoval na Collegiu nobile, které bylo sloučeno s Theresianem, což byla jezdecká akademie založená v době vlády Marie Terezie. Zde měl možnost pracovat s koňmi, což ovlivnilo jeho kariéru. Nástup do vojska se však nevydařil ani v roce 1783, kdy se chtěl mladý Radecký nechat zapsat do pěšího pluku Brechaiville. Tehdy mu šanci nezhatily tělesné dispozice, ale nízký věk.

Jak bylo řečeno výše, jeho budoucí kariéru ovlivnila práce s koňmi. Strýc navštívil Jana ve vídeňských jízdárnách, kde bylo rozhodnuto o jeho budoucnosti. Díky umění jízdy na koni a dobré stavbě těla, se Radecký na strýcův popud nechal zapsat do kyrysnického pluku hraběte Caramelliho jako kadet „ex propriis“, tedy na vlastní útraty. Konečně tak měl dveře k vojenské kariéře otevřené. Záhy po nástupu do armády se v roce 1787 stal poručíkem a posléze také nadporučíkem.

Jako kyrysník²² se zúčastnil mnoha bitev a tažení, později také působil u ženijního vojska nebo husarů. Mezi první jeho tažení patřilo to proti Turkům v roce 1788. Z jeho zápisů, které si vedl, je patrné, že už tenkrát kritizoval zastaralý mechanismus armády,

---

²² Příslušník těžkého jezdeckva

jenž byl zaveden ještě v době Lacyho reforem, jako nemoderní a nepružný. Své novátorské taktické techniky především jezdeckého boje mohl prosadit po boku maršála Ernsta Gideona Laudona (1716-1790) jako jeho pobočník. Jeho odvaha a houževnatost mu rychle přinesly další možnosti povýšení, především v období bojů s revoluční Francií.

Během napoleonských válek se ve své funkci několikrát blýskl vyhranou bitvou, ve které byla využita jeho taktika. Za zmínku stojí např. bitva u Wagramu v roce 1809 a další. Díky svému umění vedení boje byl vyžádán samotným knížetem Karlem Schwarzenbergem, aby se stal náčelníkem jeho generálního štábu. Svou dovednost mohl také představit v Bitvě u Lipska, pro kterou navrhoval bitevní plány a měl tak největší zásluhu na porážce francouzského císaře. Posléze se stal tvůrcem plánu pro postup spojeneckých sil do nitra Francie.

Po ukončení válek s Francií nejprve působil jako velitel jezdecké divize v Šorpoň, v roce 1818 byl jmenován vojenským poradcem uherského palatina a v roce 1829 mu byla svěřena funkce velitele olomoucké pevnosti v hodnosti generála.

Jan Václav Radecký byl velice houževnatý voják, neboť v roce 1831 vedl rakouská vojska do boje proti italskému povstání ve svých pětadesáti letech. Před propuknutím revolučních bojů v roce 1848 byl jmenován polním maršálem. Tuto hodnost mohl uplatnit ještě v bojích v letech 1848–1849, kdy v Itálii porazil revoluční piemontská vojska ve slavné bitvě u Novary, ve které bojoval ještě jako osmdesátiletý. Právě na italském bojišti se Radecký proslavil svým vojenským uměním.

V habsburské armádě sloužil celých dvaasedmdesát let. Během své dlouhé kariéry, se stal legendou a vojáci si ho nesmírně vážili. Právě od nich získal svou přezdívku „Papa Radetzky“, neboť se svými vojáky zacházel mnohem lépe, než jak byli vojáci zvyklí v jiných jednotkách. Jan Václav Radecký se tak zaslouhoval nejen o materiální přilepšení mužstva, kdy apeloval na to, aby byly důstojnické platy zvýšeny, ale také o blaho svého mužstva. V průběhu své služby také získal rytířský kříž tereziánského řádu za svá válečná zranění a mnoho dalších ocenění za svou statečnost.

Zemřel 5. ledna 1858 v úctyhodném věku dvaadevadesáti let a jeho jméno se stalo známým v mnoha legendách a písních.²³

---

²³ HERRE, F.: *Radecký: Nejoblíbenější polní maršálek rakouské armády a jeho pohnutá doba*, Brno: Bonus, 1997.; HOLLINS, D.: c. d., s. 50-51.; PERNES, J.: c. d., s. 255-256.; KOSCH, W.: *Feldmarschall Graf Radetzky*, 1915.; RADECKÝ, J. J. V.: *Denkschriften militärisch-politischen Inhalts aus dem*

2.2.3.2 Reformy

Jako reformátor rakouské armády se Radecký nejprve prosadil po boku arcivévody Karla, kdy se mu hodily zkušenosti kavaléristy a brigadýra. Generálmajor Radecký tehdy převzal dozor nad zvěrolékařským institutem a dalšími záležitostmi souvisejícími s kavalerií, pro kterou zaváděl mnoho nových předpisů. Ve své funkci tak byl zodpovědný za zkvalitnění veterinářské služby a také za zřízení Vojenské ekvitační školy. Ta vzdělávala jezdce a organizovala výcvik koní pod sedlem, což bylo velice důležité pro samotný boj.

Po odstoupení arcivévody Karla z funkce generalissima se 21. srpna 1809 stal náčelníkem generálního štábu právě hrabě Radecký. Dostal tak na starost reformu armády, kterou měl proměnit v boje schopnou instituci. Reforma státní správy, která příliš zatěžovala státní rozpočet, byla pro Radeckého jedinou možností cestou, jak rakouskou armádu reformovat. Kvůli tomu se vojenství dostávalo jen velmi málo finančních prostředků, čímž nemohla být pokryta dostatečná vyzbrojenost vojska a tím pádem selhávala i jeho funkčnost.

Jako první podlehl Radeckého reformám sbor štábních generálů, neboť Radecký nechal snížit počet důstojníků ze 191 na 64. V roce 1811 také položil základní kámen vojenské školy poté, co založil „Kurs učební o hlavních oborech služby generálního ubytovatele“. Zasloužil se také o výcvik vojenských jednotek v dalších letech, kdy apeloval na vojenské vzdělávání i v době míru, aby tak byla připravenost armády na nejvyšší úrovni. Na jeho popud bylo vylepšováno opevnění, které mělo zabránit rozrůstajícímu se vlivu Francie. Ve svých reformách však stále narážel na limity Dvorské komory a Dvorské válečné rady, a tak v roce 1816 odstoupil ze své funkce poté, kdy byla jeho velká část reforem zamítnuta pro svoji nákladnost.²⁴

---

handschriftlichen Nachlass des k. k. österreichischen Feldmarschalls Grafen Radetzky, Stuttgart, 1858.; STRACK, J.: *Graf Radetzky, k. k. Feldmarschal, während seiner vierundsechzigjährigen Dienstzeit: nach österreichischen Feldakten*, 1849.

²⁴ RADECKÝ, J. J. V.: c. d.; HERRE, F.: c. d.

3 Historie jezdeckta

3.1 Jezdectvo jako celek

Mezi nepostradatelné součásti armády již od starověku patřila bezesporu kavalerie, která za svou dobu působení v armádě prošla mnoha změnami. Ty se odrážely ve struktuře tohoto druhu vojska, které bylo pro svoji mnohačetnou použitelnost velice užitečné. Nejenom že se zasloužili o životně důležitý průzkum a podrobnou prohlídku terénu, ale také mohli být využiti jako spízní oddíly.

Přestože bylo jezdecktvo v průběhu 16. století zatlačeno do pozadí kvůli rostoucímu vlivu pěchoty, opět se mohlo projevit s propuknutím třicetileté války. Během tohoto konfliktu se mohla uplatnit právě praktičnost jezdeckta. Jezdci s koňmi mohli podnikat rychlé útoky do nepřátelských řad, mohli také rychleji obstarat potraviny pro armádu, neboť právě díky koním mohli operovat na větším a vzdálenějším územním prostoru. Jejich počet během třicetiletého válečného konfliktu rychle stoupal. Ale záhy po ukončení konfliktu v roce 1648 začal jejich počet klesat, protože udržování takového množství jezdců bylo finančně velmi náročné a finance z rakouské státní pokladny byly po mnohaletých bojích vyčerpány.

V průběhu let se však již množství jezdců v armádě nikdy nevrátilo do takových poměrů, za kterých bojovali ve válce třicetileté. Díky rozvoji a modernizaci palných zbraní přestávalo hrát jezdecktvo významnou roli a bylo odsouváno na vedlejší kolej. Počty jezdců v armádách stále klesaly, což vedlo k tomu, že na konci 19. století se ve vojsku objevovalo pouze 8-10 % jezdců z celkové síly vojska. A tak se stalo, že královnou armády se stala pěchota, která tak mnohonásobně přečíslila jezdeckou část.

Novým cílem jezdeckta tedy bylo zasahovat do boje v kritických situacích tak, aby rozhodovalo danou bitvu. Dále také pronásledovalo poraženého nepřítele nebo v opačném případě krylo ústup vlastní armády.²⁵

3.2 Rozdělení jezdeckta

Jezdecká část armády se rozdělovala do tří základních skupin. Tou první bylo těžké jezdecktvo, do kterého patřili kyrysníci a jízdní karabiníci. Karabiníci byli později

---

²⁵ ŠKORPIL, V.: c. d., s. 90.; PERNES, J.: c. d., s. 186.; OTTENFELD, von R. O.: *Rakouská armáda za napoleonských válek 1792-1815*, Ostrava: Montanex, 2005, s. 44.; KLUČINA, P.: *Od zbroje k stejnokroji*, Praha: NV, 1988, s. 109.

arcivévodou Karlem zrušení. Druhou skupinou bylo střední jezdecktvo, kam patřili dragouni. Dragounské pluky se v průběhu let několikrát přesunuly ze středního do lehkého jezdecktva, aby nakonec prezentovaly jezdecktvo těžké. Mezi střední jezdce se později připojili také švališěři. Poslední skupinou bylo lehké jezdecktvo. Sem patřili např. husaři, huláni, lehčí dragouni, jízdní myslivci aj.

Organizování jednotek kavalérie se u jednotlivých částí lišilo. Např. rakouská armáda rozdělovala své jezdecktvo do divizí, které byly připojovány k jejich armádě, později k jejich mateřským sborům.

Jezdeckým plukům nebyly přiděleny vlastní verbovací okresy. Většinou byly jezdecké oddíly doplňovány z pěších pluků nebo jim pěchotní verbovací okresy přímo vojáky do jezdecktva dodávaly. Při vojenském verbování se pohlíželo vždy na výšku rekruta a také na umění zacházet s koňmi. Podle stanovené výšky byl mladý muž přiřazen do patřičného pluku.

Jezdecktvo bylo také rozdělováno mezi německou část a uherskou část. Do německé patřily pluky rakouských a českých zemí a do uherské části Uhry a Halič. Kyrýsníci a dragouni byli verbováni z německé části monarchie. Husarské pluky zase byly doplňovány ze zemí uherských.²⁶

3.2.1 Použití koní

Dragounské, kyrýsnické, husarské nebo švališéřské pluky se od sebe lišily především použitím koní, kdy přiřazení koně do patřičného pluku záviselo na jeho mohutnosti, výdrží a temperamentu. Pro službu byla vybírána taková zvířata, která dosáhla dostatečné dospělosti pro vojenskou službu. V případě koní se jednalo o věk pěti let, kdy následně byli schopni spolehlivě sloužit následných 10 až 15 let.

Co se týče charakteru koní, byli pro jezdecké jednotky používáni takoví koně, kteří měli spíše flegmatický charakter. S nástupem těžkých zbraní byl jejich výcvik zaměřen na jejich chování při výbuchu děl a třaskavin, při němž museli zůstat v klidu. Tyto vlastnosti byly připisovány studenokrevným plemenům koní. Důsledkem tohoto zjištění bylo, že se mnohé evropské hřebčiny zaměřily na chov tohoto plemena. Vedle

---

²⁶ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 48.; BRUCE, B. R. [et al.]: c. d., s. 72.

charakteru koně se také přihlíželo na pohlaví zvířete. Pro službu se vybíraly klisny nebo valaši, neboť hřebci byli v blízkosti klisen v říji prakticky nekontrolovatelní.²⁷

3.3 Historie kyrysníků

Kyrysnické pluky měly v rakouské armádě nejdelší tradici. Kyrysnický pluk č. 8 byl založen v roce 1618 a patřil tak mezi nejstarší. Na počátku stálé habsburské armády tvořili vlastní a ryzí jezdecko.

V polovině 17. století byli zařazeni do těžkého jezdeckva díky svému brnění, pro které byli známí. Jejich výzbroj nejprve pokrývala ramena, tělo i stehna, ale po rozvoji střelných zbraní až do poloviny 19. století odkládali jezdci některé části zbroje. Podrželi si pouze kyrys, jenž se skládal z předního plechu, který používali až do roku 1853. To mělo své výhody i nevýhody. Na jedné straně se stali jezdci hbitější a obratnější, ale na druhé straně se stali zranitelnějšími.

Kyrysnické pluky zanikly v roce 1867 a jejich pluky byly přeorganizovány na dragounské.²⁸

3.4 Historie dragounů

Již za třicetileté války se objevovaly první dragounské pluky a spolu s kyrysníky se udržely po této válce ve stálé habsburské armádě. Tehdy se připravovaly na boj jako pěchota a koně jim sloužili pouze jako nástroj ke zvýšení mobility. Za vlády Marie Terezie tedy byli cvičeni stejně jako jezdci i jako pěšáci. Původně nebyli počítáni jako plnohodnotná součást jezdeckva a vůbec tedy nepatřili mezi pluky kavalérie.

Do skupiny těžkého jezdeckva byli dragouni přiděleni mezi lety 1769-1771. Během jejich působení v rakouském vojsku ale bylo několikrát rozhodnuto o jejich přesunutí do lehkého jezdeckva, kam byli přesunuti kvůli lehčím koním. Mohli tak být mnohem

---

²⁷ GLESS, K.: *Das Pferd im Militärwesen*, Berlin: Militärverlag, 1980, s. 85.; BRUCE, B. R. [et al.]: *Bojové techniky období napoleonských válek 1792-1815*, Praha: Deus, 2008, s. 73.

²⁸ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45.; ŠKORPIL, V.: c. d., s. 92.; PERNES, J.: c. d., s. 186.; *Das Heer Maria Theresias: Faks.-Ausg. d. Albertina Handschrift "Dessins des uniformes des Troupes I. I. et R. R. de l'annee 1762"*, Wien: Edition Tusch, 1973, s. 104.

rychlejší než kyrysníci z těžkého jezdeckta a rychleji tak postupovat na bitevním poli. Společně se švališéry působili v lehké kavalerii mezi lety 1798-1801.²⁹

3.5 Historie švališerů

Slovo švališér pochází z francouzského slova *cheveauxlegers* a znamená jezdci na koních. První švališérské pluky vznikaly ve Francii, odkud se pak rozšířily do ostatních evropských armád. Vojsko Marie Terezie přijalo tento druh jezdeckta v roce 1758 a prvním majitelem švališérského pluku se stal Christian Philipp Löwenstein-Wertheim (1719-1781).

Tito lehčí jezdci se vyvinuli z dragounských pluků a po dlouhou dobu figurovali po jejich boku. V zásadě se od sebe moc nelišili, rozdíl byl patrný pouze v koních, neboť švališerům byli přidělováni koně lehčí a vytrvalejší. Tyto jednotky vlastně vznikly z důvodu nedostatku lehké jízdy, která byla potřebná pro průzkum boje a jiné podobné úkoly. Pro tyto povinnosti byly v habsburské armádě k dispozici pouze nedostatečné husarské pluky, jejichž cílem byly především rychlé útoky a nájezdy do nepřátelského týlu. Švališeri postupně tyto funkce převzali.³⁰

3.6 Historie husarů, hulánů

Do lehké uherské jízdy patřili také husaři. Husar původně zastával pozici tělesné stráže uherského krále Matyáše Korvína (1443-1490), ale později se husaři stali součástí lehké jízdy v uherské části rakouské monarchie. Postupně se husaři rozšířili také v jiných evropských armádách a jejich jednotky vydržely až do počátku 20. století.

Polští huláni se řadili také mezi lehké jezdeckto a rakouskou armádu doplnili v roce 1784 po záboru Haliče. Nejprve působili pouze v divizích vzniklých při švališérských plucích, později vznikaly jejich samostatné divize. V císařsko-královské armádě se husaři udrželi do rozpadu Rakouska-Uherska.³¹

---

²⁹ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45.; TESÁREK, B.: *Dragouni v historickém vývoji vojenství* [online], 2007, [vid. 7. 2. 2013], dostupné z: <http://www.primaplana.net/txt/varia/dragouni-v-historickem-vyvoji-vojenstvi-tesarek.html>.; PERNES, J.: c. d., s. 186.; *Das Heer Maria Theresias*: c. d., s. 124.

³⁰ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45.; UHLÍŘ, L.: *Vývoj organizace dragounských a švališárských pluků v rakouské armádě* [online], 2006, [vid. 5. 2. 2013], dostupné z: <http://www.primaplana.net/txt/kontext/dragouni-svalisari-organisace.html>.; *Das Heer Maria Theresias*: c. d., s. 124.

³¹ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45.; *Das Heer Maria Theresias*: c. d., s. 140-141.

3.7 Struktura rakouského jezdeckta během napoleonských válek

Jezdecktvo habsburské monarchie započalo napoleonské války ve stejné formě, ve které bylo zanecháno na sklonku vlády Josefa II. Nermalou roli během bojů s revoluční Francií sehrál ve vývoji jezdeckta arcivévoda Karel, který projevoval své modernistické myšlenky v mnoha reformách, jež byly v armádě zavedeny.

Co se týče jezdeckta, můžeme zmínit rozhodnutí arcivévody Karla o zrušení karabinických pluků v roce 1798. Těžkým jezdecktvem se tak staly pouze pluky kyrysnické. Oproti tomu dragouni přestali být pěšáky s koňmi a byli zařazeni jako mezičlánek mezi lehké a těžké jezdecktvo, tzv. střední jízdu. Lehkou jízdu tak zastupovali pouze husaři. Později se k nim přidali také huláni, kteří však zpočátku tvořili pouze speciální hulánské divize. Tyto divize vznikaly při švališérských plucích. Úplné hulánské pluky byly vytvořeny až v roce 1798, kdy byli švališéři přesunuti do dragounských jednotek.

Tato struktura však nevydržela dlouho a opět byla pozměněna působením arcivévody Karla. Ten po lunevillském míru v roce 1801 vsadil na lehké jezdecktvo. Jeho rozhodnutím byly v následujícím roce opět obnoveny švališérské pluky jezdeckta, které se tak opět přidělily do struktury lehké jízdy. Obojaké dragounské pluky byly nově přesunuty mezi těžké jezdecktvo.

Po skončení napoleonských válek byl napříč evropskými armádami prosazován stagnující charakter vývoje. Velitelé evropských vojsk se obávali jakýchkoli vojenských reforem nebo novátorských myšlenek. Není tedy divu, že se rakouská armáda neposouvala ve svém vývoji dopředu tak, jak to navrhoval Josef II. a později také arcivévoda Karel. Stagnovala tak ve svém vývoji, ba dokonce se v některých případech navracela zpět. Velitelé dbali především na vnější lesk vojska a nevěnovali takovou pozornost výcviku pro samotný boj. Z těchto důvodů se v období od první poloviny 19. století neměnilo jezdecktvo skoro vůbec. Stále zde existoval model těžkého a lehkého jezdeckta, který takto vydržel až do první světové války.³²

---

³² ŠKORPIL, V.: c. d., s. 130-134.

4 Uniformy jezdeckva a jejich změny

4.1 Výstrojní předpisy

4.1.1 Co upravoval předpis?

Kvůli stárnutí materiálu či překonávání zastaralých myšlenek byly postupem času v rakouské armádě nutné určité změny a reformy. Jednalo se o výstroj, organizaci armády nebo výzbroj, nově přicházející módní trendy ovlivnily také vývoj armádního vybavení. Armáda jako mocenský nástroj státu se tak musela prezentovat v nejlepším světle a ukázat, že nezaostává za jinými vojenskými celky. A tak vycházelo mnoho dekretů, nařízení nebo předpisů, které měly za úkol zmodernizovat stávající stav armády, který již nedostačoval k vedení čím dál náročnějších válek.

Příchod různých módních stylů, které silně ovlivnily také vojenskou módu, se projevil na vydávání výstrojních předpisů, jejichž cílem bylo sjednotit vzhled vojáka napříč všemi druhy vojska podle právě nošené evropské módy, ať už se jednalo o biedermeier nebo další různé stylové vlny. U výstrojních předpisů se předpokládalo, že jejich zněním se bude řídit každý vojenský pluk v armádě a k dosažení požadovaných změn dojde co nejrychleji. To se však povedlo splnit jen málokdy.

Podíváme-li se totiž na vedení pluků v rakouské armádě, zjistíme, že ne vždy se musel majitel pluku řídit daným předpisem. Ještě v polovině 18. století bylo rozhodování o vzhledu vojenských uniforem ponecháno zcela na majiteli pluku, který tak měl možnost rozhodovat nejen o střihu, ale také o barvě uniforem daného pluku, či případných barevných kombinacích. Tato výsada byla ukončena reformami Františka Lacyho (1725-1801), jehož nařízením ztratili majitelé jednotek možnost určovat si vzhled svého vojska. O tom, že byli majiteli tohoto pluku, vypovídal pouze jeho název.

Dalším faktorem, který ovlivňoval vzhled vojáka, byla výrobní cena jedné uniformy. Jejich výroba nebyla zrovna nejlevnější záležitostí, a tak se stávalo, že ve skladech a dalších úložných místech, odkud byl materiál přerozdělován do příslušných vojenských družstev, byl uložen přebytek starých vojenských uniforem. Ty nebyly v předešlých letech využity v boji kvůli nižšímu počtu vojska, než pro který byly vyrobeny. Tím pádem nejprve velitelé nařídili vyprázdnit vojenské sklady se starými stejnokroji, a teprve poté nechali zhotovit uniformy podle stávajícího vojenského

nařízení, čímž ušetřili finance. Ještě několik let po vydání výstrojního předpisu bylo možné narazit na vojáka ve staré, nařízením neupravené uniformě.

Přestože předpis nařizoval nošení upravených uniforem také důstojníkům, z dobových materiálů je patrné, že ne každý důstojník si osvojil nošení jednotného stejnokroje. Na nepořádek ve výstrojní kázni vojenských jednotek poukazuje ve svém deníku také Jan Jeník z Bratřic (1756-1845), když píše: „*Kroj a tvářnost důstojníků se ještě nikdy tak nezvrhla u císařských vojsk, jako je možná k hanbě celého důstojnického sboru pozorovat nyní. Mnohý důstojník totiž věří, že vojenským oděvem a obyčejí nabude jisté vážnosti, a zatím se jen vystavuje smíchu rozumných lidí. Přeji si proto, aby každý pan důstojník se snažil jak svým oděvem, tak i svým chováním představovati takovou osobu, jakou má ve skutečnosti čest být. A kdyby se přes to všechno u tohoto pluku vyskytl nepořádek, přeji si jeho odstranění, protože působí špatným dojmem a mohl by mít nepříjemné následky.*“³³

4.1.2 Výčet předpisů

Podívejme se na výstrojní předpisy samotné. Ty vznikaly ve spolupráci s prezidentem Dvorské válečné rady, jehož vliv byl na výsledném předpisu velmi patrný. Prvním předpisem, který upravoval jezdecké uniformy ještě před vypuknutím válek s napoleonskou Francií, byl předpis z roku 1767. Jeho platnost započala rokem 1769 a jeho tvůrcem se stal reformátor František Lacy.

Na počátku vypuknutí bojů s revoluční Francií, byl výstrojní předpis vydán k datu 26. října 1798. Jeho platnost započala 1. ledna 1799 a svým zněním předepisoval jednotný střih uniformy pro celou rakouskou armádu.

Pro samotné napoleonské války byl nejvýznamnějším mužem ohledně vojenských reforem arcivévoda Karel (1771-1847). Během jeho úřadování v čele dvorské válečné rady bylo vydáno velké množství armádních předpisů a s nimi také úpravy uniforem. Arcivévoda se podílel na předpisu vydaném v roce 1802. Tímto byly v rakouské armádě zavedeny jednotné uniformy celé v bílé barvě. I v této době se ale prokázal zmíněný nadbytek uniforem a bylo tedy nutné stále čerpat ze starých zásob. To se projevilo převážně u dragounských a švališérských pluků, které byly nuceny nosit uniformy staré,

---

³³ Z BRATŘIC, J. J.: *Z mých pamětí*, Praha: ELK, 1947, s. 162-163.

tedy zelené. Tento nedostatek byl upraven předpisem z 9. ledna 1806, který stanovil třem jezdeckým plukům zelenou uniformu. Od tohoto roku tedy existovaly vedle sebe jezdecké pluky v zelených i bílých uniformách.

Další změna proběhla v roce 1808, respektive 1811, zavedením výstrojního předpisu, který řešil otázku uniforem napříč celou rakouskou armádou. Toto nařízení vydrželo do konce napoleonských válek a i v následujících mírových letech. Kvůli další modernizaci byl však tento předpis zrušen následným císařským nařízením z 12. května 1827. Tehdy byl císařem Františkem II. (1768-1835) zaveden předpis nový, který však upravoval pouze důstojnické uniformy. Uniformy pro mužstvo byly upraveny v roce následujícím, tedy 1828.

S novou módní vlnou romantismu přišel pro rakouskou armádu další nový výstrojní předpis. Stalo se tak v roce 1837. Císařské nařízení Ferdinanda I. (1793-1875) nejprve opět upravovalo jednotnost stejnokrojů důstojnických a generálských. Změny převážně v podobě kalhot a jejich provedení se nicméně projeví na uniformách samotného mužstva teprve v roce 1840.

Revoluční rok 1848 byl přečkan v uniformách upravených z předešlých let, tedy 1837 a 1840. Další výstrojní předpis byl vydán až po ukončení revolučních nepokojů v roce 1849. Podle nejnovější romantické módy se v armádě místo fraku zaváděl tzv. zbrojní kabát. K výraznějším změnám v uniformním odívání však tímto předpisem nedošlo. Barva stejnokroje zůstala stejná, tedy bílá, měnily se pouze barvy hodnostních označení a prýmků.³⁴

4.2 Změny uniforem jezdeckva

4.2.1 Módní styly a jejich vliv na vojenské uniformy

Během období mezi lety 1792 až 1848 se na evropském kontinentě vystřídalo mnoho módních stylů. Ty se tak staly předobrazem pro civilní i vojenskou módu, která byla tou civilní silně ovlivněna. Během padesáti let byla móda podmaněna obdobím novoklasicismu, empíru, romantismu, *biedermeieru* a historizujících stylů, především druhého rokoka.

---

³⁴ UHLÍŘ, J.: *Uniformy rakouských dragounů a švališarů* [online], 2007, [vid. 29. 1. 2013], dostupné z: <http://www.primaplane.net/txt/clanky/drun.html>.

4.2.1.1 Novoklasicismus

Společně s francouzskou revolucí se začal měnit také styl vojenských stejnokrojů. Během této dramatické doby vstoupila do Evropy nová vlna klasicismu, která mj. přinášela nové formy životního stylu. Změny přinesly novou organizační strukturu armád a promítly se tak do vojenských oděvů. Dřívější dekorativní styl stejnokrojů byl tak vystřídán jednoduchými uniformami složenými z fraku, vesty a dlouhých kalhot. Evropská vojenská móda tak byla opět ovládnuta francouzským stejnokrojovým stylem. S příchodem nového klasicistního stylu je nutné připomenout také přínos anglické módy. Ta se přikláněla k jednoduchému a elegantnímu antickému stylu odívání a to již od poloviny 18. století. Hlavními známkami tohoto britského stylu byla střízlivá barevnost a nenápadné doplňky. Do Evropy tak byl přinesen cylindr, přiléhavý frak, vypasovaný redingot³⁵ či volný carrick³⁶. Ten se po celé Evropě stal kolem roku 1800 výchozí formou pro pláště důstojníků v období napoleonských válek.³⁷

4.2.1.2 Empír

Společně s Napoleonem vstoupil do Francie umělecký sloh empír. V tomto období se předobrazem evropských vojenských stejnokrojů, stejně tak jako v období francouzské revoluce, staly uniformy francouzské armády. Není tedy divu, že pestrost vojenských uniforem dosáhla během napoleonských válek svého vrcholu. Empírové uniformy byly obrazem civilního oděvu, ve kterém se objevily hladké střízlivé antické linie. Ty byly představované vysokým cylindrem, frakem s nápadně vysokým límcem, krátkou vestou bez rukávů i šosů a kalhotami ke kolenům, které se postupně prodlužovaly, až zakryly botu. To se promítlo i do vojenského oděvu, kde hlavní součástí byl taktéž frak, jenž nesl tradiční barvu každé z evropských armád.³⁸

---

³⁵ Dlouhý uzavřený kabát projmutý v pase

³⁶ Vojenský plášť s pelerínou pro důstojníky

³⁷ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 129.; KYBALOVÁ, L.: *Dějiny odívání: od empíru k druhému rokoku*, Praha: NLN, 2004, s. 55-56.

³⁸ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 150

4.2.1.3 Romantismus a biedermeier

Poválečné období, kdy byl Napoleon v roce 1815 definitivně poražen, je spojováno se dvěma novými styly, které ovlivnily celou Evropu. Jedná se o vídeňský styl označovaný jako biedermeier a romantismus. První směr vycházel z městského prostředí ve střední Evropě a kontinuálně navázal na empír. Oděvní principy tohoto směru, které se odrážely v pohodlí oděvu, byly převzaty především armádou německých států a habsburskou armádou. Zatímco směr druhý, romantismus, se zrodil v anglické společnosti a nacházel inspiraci v přírodě, historii a v iracionálních jevech. To se odrazilo také v oděvní kultuře. Romantismus se vyznačoval tradiční jednoduchou anglickou elegancí, která byla doplněna až přehnaně úzkým střihem kabátů a kalhot.³⁹

4.2.1.4 Historizující styly

V historickém úseku před revolučními boji v roce 1848 se nacházíme v období druhého rokoka. S tímto slohem jsou také spjaty poměrně velké estetické změny vojenských uniforem. Střetávala se zde praktičnost uniforem s její dekorativností a inspirací v historizujících slozích. Především se jednalo o druhé rokoko a druhý empír. S těmito změnami se proměnily celé konstrukce částí uniforem včetně jejích doplňků.⁴⁰

4.2.2 Změny ve výrobě uniforem

S rostoucím tempem vývoje společnosti se také zvyšovalo tempo nových technických vynálezů. Za průmyslové revoluce je s tímto technickým boomem spjat vynález šicího stroje, čímž se z manufakturní výroby oděvů stala výroba průmyslová. Šicí stroj tak umožnil strojovou výrobu nejen civilních oděvů, ale také vojenských uniforem podle daných vzorů armády, které byly stále početnější. Strojní výrobou se práce urychlila, ale také zkvalitnila.

Přes usnadnění výroby stejnokrojů a její značné zrychlení si důstojníci stále nechali své uniformy šít ručně od vyhlášených krejčí v módních salonech. Mohli tak ukázat své postavení a preciznost krejčovské práce.⁴¹

---

³⁹ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 175.; KYBALOVÁ, L.: c. d., s. 105.

⁴⁰ KUTÍLKOVÁ, D., c. d., s. 192.

⁴¹ Tamtéž, s. 192.

4.2.3 Druhy vojsk a jejich uniformy

Do základních druhů vojska patřily především pěchota, dělostřelectvo a jezdeckvo. Tyto jednotky byly v boji doplňovány příslušnými technickými útvary. Nejpočetnější částí armády byla bezesporu pěchota. Pěchotní uniformy se odlišovaly pouze barvou nebo označením podle jednotky, ke které pěšák náležel. Dále sem patřilo dělostřelectvo. To z praktických důvodů nemohlo mít uniformy tvořeny v takových barevných škálách jako vojsko pěší, neboť barva střelného prachu předurčovala také barvu dělostřelecké uniformy. Z těchto příčin měly tyto uniformy spíše tmavší neutrální odstín. Jezdeckvo se dělilo na mnoho částí, jejichž stejnokroje byly víceméně stejné s těmi pěchotními. Jediným rozdílem ve střihu jezdeckých uniforem byl fakt, že daný stejnokroj měl být pohodlný při jízdě na koni. Speciální jednotku poté tvoří husaři a huláni se svými národními stejnokroji.

V této sledované době byly základními součástmi stejnokroje vypasovaný kabát, dále vesta s dlouhými rukávy, vesta (kamizola) a kalhoty ke kolenům.⁴²

4.2.3.1 Kyrysnické uniformy

Kyrysníci, jak již bylo řečeno, patřili mezi těžké jezdeckvo. Jejich uniformy se vyznačovaly převážně kyrysem, který sloužil na jejich ochranu a představoval pozůstatek výzbroje z třicetileté války. Kyrys se postupně zmenšoval, až si tito jezdci ponechali pouze polokyrys, který byl menší a chránil pouze přední část trupu. Další nedílnou součástí, kterou si kyrysníci udrželi po třicetileté válce, byla tzv. pappenheimka. Jednalo se o přilbu s dlouhým zátylkem a lícnicemi a s posuvným nánosníkem. Později byla také tato přilba odložena a je nahrazena třírohým kloboukem. Klobouk je doplněn lebkou ze zkřížených železných plátů proti sečným ranám. Pokud byla nošena na klobouku, byla nazývána kasket. V případě umístění pod kloboukem se nazývala kalotte.

Kabát pro kyrysníky habsburské armády za vlády Marie Terezie měl stojatý límec v barvě kabátu (bílá), pouze výložky byly v egalizační barvě na jeho koncích. V bílé barvě byly také šosy, jenom jejich lemování neslo egalizační barvu. Pod kabátem se nacházela bílá vesta. Pro kyrysníky byl předepsán černý třírohý klobouk, který byl

---

⁴² Tamtéž, s. 22.

později nahrazen přilbou s hřebenem. Kalhoty nosili kyrysníci bílé, ty byly v roce 1849 vyměněny za modré. Další součástí kyrysnické výstroje byl bílý kožený bandalír⁴³, jenž byl přehozen přes levé rameno, a na něm byla zavěšena černá patronaška. Těžké jezdectvo také nosilo bílé kožené rukavice s manžetou. Boty měly vysoké nad kolena s manžetou. Během slavnostních příležitostí nosili kyrysníci vysoké boty z černé měkké kůže.⁴⁴

4.2.3.2 Dragounské uniformy

Dragounské pluky oblékaly v době vlády Ferdinanda III. dosti dlouhé kabáty. Boty měly nižší a lehčí než kyrysníci. Až na konci 17. století začaly dragounské jednotky oblékat rakouské stejnokroje.

S výstrojním předpisem byl v roce 1769 do habsburské armády zaveden také zelený dragounský kabát. Byl podobného střihu jako kyrysnický, pouze jeho límec byl v egalizační barvě celý. Tento jednořadý kabát se založenými šosy sahal do poloviny stehů a byl opatřen žlutými nebo bílými knoflíky. Později v roce 1808 byl kabát šitý z bílého sukna. Pod svrchním kabátem nosili dragouni zelenou vestu. Dragounskou pokrývku hlavy tvořil třírohý červený plstěný klobouk, který byl zpevněn železným křížem pro lepší ochranu proti úrazu. V dalších letech byl klobouk nahrazen přilbou s hřebenem.⁴⁵

4.2.3.3 Švališerské uniformy

Švališerské jednotky měly kabát podobného střihu jako dragouni, ale lahově zelené barvy. Kabát měl ležatý límec a zapínal se na jednu řadu knoflíků, které byly také žluté nebo bílé barvy. Také jako dragounský sahal do poloviny stehů, ale jeho šosy byly oboustranně založené a zapnuté na stranách. Předpisem z roku 1802 oblékaly některé švališerské pluky také bílé fraky, ale to jenom výjimečně. Vestu oblékali švališéři bílou, v případě důstojníků žlutou. Černý třírohý klobouk byl u švališerů nahrazen vysokým kasketem z černé plsti. Byl lemován zlatistou portou a na levé straně se nacházela

---

⁴³ Závěsný pás od ramene k protilehlému boku

⁴⁴ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45-49.; BRUCE, B. R. [et al.]: c. d., s. 98.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 155.; ŠKORPIL, V.: c. d., s. 92.

⁴⁵ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45-49.; TESÁREK, B., c. d. [online].

černožlutá rozeta s černožlutým péřovým chocholem. Později si na hlavu nasazovali antikizující přilby s hřebenem a černožlutou housenkou. Jezdecké kalhoty byly ze začátku velmi často kožené, ale s nabýváním klasicistních forem je nahradily kalhoty v bílé či zelené barvě.

V roce 1837 vyměnili švališéři dosavadní fraky za kolety⁴⁶ s límci, manžetami a šosy v egalizační barvě.⁴⁷

4.2.3.4 Husarské uniformy

Husarské uniformy se od ostatních stejnokrojů v habsburské armádě velice lišily a začleněním jejich jednotek do pravidelných evropských armád se dostal do uniforem uherský typ oděvů.

Uherské uniformy byly také sjednoceny v roce 1767. Předpisem byla jako pokrývka hlavy stanovena plstěná čáka, jež byla zdobena černožlutou rozetou na čelní straně, černožlutým pomponem⁴⁸ a péřovým chocholem. Jednalo se o specifickou pokrývku hlavy uherského jezdecktva. Čáka byla také zdobena na levé straně spleteným štrápcem a obtočenými šňůrami v černožluté barvě. Důstojníci nosili kalpak, který si zachovali z dřívější doby. Jednalo se o vysokou kožešinovou čepici orientálního původu, která byla opatřena dlouhým soukenným cípem. Jako další husarská pokrývka hlavy se objevil mirliton. Měl tvar komolého kužele a byl taktéž vysoký. Stejně jako čáka byl obtáčen dlouhým pruhem látky dvou barev. V roce 1798 dostal vyšší tvar v podobě cylindru a čelní štítek. Svým vzhledem tak připomínal moderní čáky a během několika let se stal obvyklou pokrývkou hlavy pro všechny husary.

Základní částí uherské uniformy se stal bohatě zdobený přiléhavý dvouřadý kabátek krátkého střihu, tzv. dolman, který se zapínal za pomoci mnoha spletených šňůr a dřevěných olivek. Dále se jako součást oděvu objevily úzké červené kalhoty na stehnech zdobené žlutými uherskými výšivkami. Ty byly vyšívány v černožluté císařské barvě. Uhři nosili kalhoty bez kamaší. Opasek byl zlatožluté barvy. S příchodem husarů se také objevuje krátký kožíšek, tzv. atilla, nošený zpravidla přehozený přes jedno rameno na zeleném dolmanu. Tento kožíšek byl podle předpisu zhotoven z papouškově

---

⁴⁶ Přiléhavý vojenský kabát, zpravidla krátký

⁴⁷ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 95.; OTTENFELD von R. O.: c. d., s. 49.; UHLÍŘ, J.: *Uniformy rakouských dragounů a švališarů*, [online].; KLUČINA, P.: c. d., s. 93.; MOLLO, J.: c. d., s. 60.

⁴⁸ Ozdoba v podobě květiny

zeleného sukna a obšitý byl lemováním z liščí srsti. Později s předpisem z roku 1798 byla liščí srst nahrazena černým beránkem. Předpis z roku 1837 tuto kožešinu opět upravil. Pokud nosil uherský pluk stejnokroje světlé barvy, byla kožešina černá v podobě beránka. Pokud oblékala jednotka tmavé barvy, poté se používala šedá jehnětina.

Uherská obuv, tzv. čizmy, byla lemována černožlutou lemovkou na horním okraji a doplněna zlatým nebo stříbrným šněrováním. Přes levé rameno nosili husaři přehozený bílý bandalír společně s černou koženou patrontaškou. Nedílnou součástí byly také žluté kožené rukavice, ale na rozdíl od rakouských pluků neměly manžety.⁴⁹

4.2.3.5 Hulánské uniformy

Hulánské jednotky se začaly v rakouském jezdecku tvořit po záboru polské Haliče. Tito lehčí jezdci nosili uniformu v duchu národní polské tradice. Byla pro ně charakteristická vysoká čapka se čtverhranným dýnkem, jež byla na okrajích lemována kožešinou. Později byla tato čepice vystřídána tzv. tatarkou. Ta se lišila od čapky pouze přidáním čelním štítkem, podbradním řemenem a závěsnými šňůrami. Uniforma se skládala ze zelené krátce střižené kurtky s červeným límcem a pozlacenými knoflíky, vesty a bílých krátkých kalhot, které byly později vyměněny za kalhoty zelené. Kurtka byla kolem roku 1816 nahrazena hulánkou v tmavě zelené barvě s červenými rabaty a epoletami, která se však příliš nelišila od kurtky. Jednalo se o jednořadý vypasovaný kabát se stojatým límcem, s patkami u kapes a krátkými šosy. Nechyběl také jezdecký rozparek.

Kalhoty se předpisem z roku 1798 prodloužily a dostaly zelenou barvu. Typickými pro tyto kalhoty byly červené lampasy, pro které byli huláni známí. Jako svrchní plášť nosili huláni kontuš hnědé barvy, který byl bez rukávů a chránil nositele před špatným počasím. Jezdecké boty byly podobné těm, které nosilo lehké rakouské jezdeckvo. Jednalo se tedy o polovysoké jezdecké holínky s manžetami, které byly po napoleonských válkách odstraněny a boty se tak staly lehčí a tudíž praktičtější. Další proměnu prodělala hulánská obuv ve výstrojním předpisu z roku 1837. Boty se nově

---

⁴⁹ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 101.; OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 49.; KLUČINA, P.: c. d., s. 95.; MOLLO, J.: c. d., s. 56 a 86.; *Vorschrift für die Generalität, Stabs- und Ober- Officiere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee vom Jahre 1837*, Wien, D 1006, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.

šněrovaly do poloviny lýtek a na spodní část byly připevněny ocelové ostruhy. Jezdecké rukavice byly zhotovovány ze žluté kůže a postrádaly manžety.

Jednou takovou specifickou věcí byl u hulánských jednotek knírek, který měl být udržován podle předpisů pouze na vrchním rtu.⁵⁰

4.2.4 Jednotlivé výstrojní předpisy

4.2.4.1 Předpis z roku 1767

Zásadní rok, jenž hrál významnou roli ve vývoji struktury vojenské uniformy, byl rok 1767. Tento rok nejenom že se vyznačoval revolucí rakouských uniforem, které se od té doby vyznačovaly svou poměrnou jednoduchostí, ale také celkovou reformou habsburské armády. V tomto roce byl někdejší vliv majitelů pluků na tvar, barvu a střih plukovního stejnokroje zastaven a byl nahrazen normalizačním vlivem centrálních orgánů vojenské správy. Přestože v tomto období byly ve většině evropských armád zavedeny uniformy pruského stylu, Marie Terezie si vytvořila styl vlastní. Na rozdíl od modrých kabátů pruských uniforem, vyznačovaly se uniformy habsburských zemí bílou barvou. Měly malý položený límec, manžety a přeložené šosy v egalizační barvě. Dále se armády západní a východní části odlišovaly barvou kalhot a knoflíků. V případě německé části byly krátké vojenské kalhoty bílé a zapínání z bílého kovu. Uherská část vojska nosila kalhoty modré a knoflíky měla žluté.

U habsburského jezdeckta byl od roku 1767 (respektive 1769) používán plášť zvaný rocquelaur, který měl límec a přeložené manžety. Jednotlivé pluky se lišily rozličnými barvami výložek, manžet a lemů. Jako pokrývka hlavy sloužila před apoleonskými válkami i během nich nápadná přilba s hřebenem, která byla doplněna dlouhým chocholem z koňských žíní. Tento model byl poprvé použit ve francouzském vojsku maršála Mořice Saského. Ten byl patrně také návrhářem této jezdecké čepice.

Boty byly nedílnou součástí každé uniformy. Zatímco pěchota obouvala boty ke kotníkům, jezdeckto obouvalo boty vysoké, masivní s manžetou a ostruhami. Bylo zajímavostí, že boty byly šity jenom v několika velikostech a obě boty, jak pravá i levá,

---

⁵⁰ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 45.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 102 a 150.; MOLLO, J.: c. d., s. 56 a 87.; *Vorschrift für die Generalität, Stabs- und Ober- Officiere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee vom Jahre 1837*, Wien, D 1006, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.

byly stejné, aby tak byly lépe zaměnitelné a tedy nahraditelné. Jezdecko vlastnilo dva páry bot. Jedny byly nízké, určené pro pochod a druhé byly klasické vysoké jezdecké holínky.⁵¹

Jan Jeník z Bratřic poukazuje ve svých pamětech na stav bot po dlouhých pochodech v nepříznivém počasí, kdy se pěchotní boty velmi rychle zničily a vojáci tak často museli chodit bosi. V tomto případě velitelé jednotlivých pluků nařídili jezdeckým jednotkám, aby odevzdaly své náhradní páry bot pěchotě. Ty byly poté rozděleny mezi potřebné.⁵²

4.2.4.2 Předpis z roku 1798

Významným rokem, který znamenal proměnu tereziánských stejnokrojů, byl rok 1798. Nová vojenská nařízení tohoto roku zavedla jednodušší oděvní styl, který byl často kopírován jinými státy válčícími v napoleonských válkách. K malým úpravám došlo již za Lacyho reforem, ale tento významný rok 1798 přinesl proměnu uniforem v moderní (novo)klasicistní uniformy.⁵³

Tento vojenský předpis stanovoval jednotnou pokrývku hlavy, a to přilbu s hřebenem pro všechny druhy vojsk, která nahradila používaný kasket. Výjimkou byly pouze pluky hulánské a husarské. Mezi součásti antikizující přilby patřily kožený zvon a hřeben s dracounovou nebo vlněnou housenkou, které se německy říkalo Raupe. Ta byla ozdobena černožlutým třepením, kdy pro důstojníky bylo do housenky přidáno černé hedvábí. Pro mužstvo vlna a pro poddůstojníky velbloudí srst. Hřeben byl tvořen z kůže a mosazi. Helma měla čelní a týlový štítek, který vybíhal do hrotu. V přední části byl do mosazného štítku vyražen císařský monogram F. II. Do bočních stěn hřebenu byl vyražen další symbol v podobě lva. Zde se také nacházely dvě spony z kovu, které připomínaly tvar obráceného písmene V. V případě důstojníků byly mosazné

---

⁵¹ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 100-101.; PANCHARTEK, R., *Peklo uniforem: levá nebo pravá? U vojenských bot to bylo jedno* [online], 2011, [vid. 27. 1. 2013], dostupné z: [http://technet.idnes.cz/peklo-uniforem-leva-nebo-prava-u-vojenskych-bot-to-bylo-jedno-ptc-/vojenstvi.aspx?c=A110523_160553_vojenstvi_mbo](http://technet.idnes.cz/peklo-uniforem-leva-nebo-prava-u-vojenskych-bot-to-bylo-jedno-ptc-/vojenstvi.aspx?c=A110523_160553_vojenstvi_mbo;).; OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 49.; ŠKORPIL, V.: c. d., s. 101.; MOLLO, J.: c. d., s. 86.

⁵² Z BRATŘIC, J. J.: c. d., s. 154.

⁵³ MOLLO, J.: c. d., s. 86.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 140.

a pozlacené, mužstvo mělo spony železné a pokryté černou lakovanou kůží. Tyto helmy byly v podobných úpravách přijaty také v Rusku, Prusku a v Anglii.⁵⁴

V té době střih fraku německého jezdeckta vycházel z pěchotního. Stále se tak nosil bílý jednořadový frak, který dostal stojatý límec, s manžetami a zadními šosy v egalizační barvě, jež byly založeny stejným způsobem po stranách jako dříve. Pouze manžety měly dva knoflíčky zapínané nad sebou. Střih tohoto kabátu se vyvinul z předešlého rokokového oděvu, ale oproti předchozímu modelu byl kratší a volněji střižený. Jedinou nepohodlnou částí byly vyšší a tvrdší límce. Patrným rozdílem byla redukce přeložených předních cípů kabátu. Stejný jednořadý kabát zapínaný od pasu až ke krku tak nosila nejen pěchota, ale i jezdeckto. Zachovány zde byly také výložky na stojatých límcích, jejichž barva se odvíjela od jednotlivého pluku. V letních měsících směli vojáci nosit kazajku s malým stojatým límcem, která měla původně rukávy k odvázaní. Později byly tyto rukávy všity přímo do kazajky.

Německá část vojska opět nosila kombinaci fraku a dlouhých bílých kalhot a kamaší. Přetahovací kalhoty byly ušity ze sukna, zatímco slavnostní kalhoty byly jelenicové.⁵⁵

4.2.4.3 Předpis z roku 1802

Tento předpis nařizoval jednotné bílé uniformy pro všechny druhy vojska. Tímto byly upraveny také jezdecké uniformy, především dragounů a švališerů, kteří stále nosili stejnokroje v zelené barvě sukna. Tento předpis ale narážel na problém v podobě velkého množství nevyužitých starých uniforem zelené barvy pro švališerské pluky. Protože zůstalo ve vojenských skladech více než 9 tisíc zelených švališerských uniforem, nosili je tito lehčí jezdci ještě do té doby, než byly ze skladů vypotřebovány a švališeré tak museli být kompletně přestrojeni. Dragounské pluky tedy nosily již zavedené uniformy bílé. Původní tmavě zelené kabáty tedy byly ponechány pro několik pluků, především pro Latourův švališerský pluk proslulých holobrádků.⁵⁶

---

⁵⁴ UHLÍŘ, J.: *Uhlíř uniformy rakouských dragounů a švališarů*, [online].; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 140.; MOLLO, J.: c. d., s. 86-67.

⁵⁵ OTTENFELD, von R. O.: c. d., s. 50.; KEUBKE, K-U.: c. d., s. 104.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 142.

⁵⁶ UHLÍŘ, J.: *Uniformy rakouských dragounů a švališarů*, [online].

4.2.4.4 Předpis z roku 1808

Hlavní součástí jezdeckého stejnokroje byl taktéž frak, ale opět jednoduššího střihu, doplněn vysokým jezdeckým rozparkem. Dále vesta a jezdecké kalhoty. V této době se jezdecké stejnokroje již běžně dělily na slavnostní v klasickém střihu a služební (pochodové, polní), které se skládaly z variant praktických fraků a širokých kalhot, které byly doplněny koženým podsazením v místě, kde docházelo k jejich největšímu opotřebení.

Výše zmíněný frak a jeho střih měl souviset s tehdejší mužskou módou a do habsburské armády byl zaveden v roce 1808. Frak měl vysoký stojatý zpravidla uzavřený nebo šikmo vystřižený límec, který byl poprvé zaveden ve francouzské armádě v roce 1793. Později byl také přijat dalšími evropskými armádami v různých provedeních a variantách. Vojenské fraky byly šity z dvojího sukna. Byly přiléhavější a střihově měly kratší šosy. Ze šikmo střižených límců vystupovaly černé nákrčníky.

Nadále byly používány v řadách jezdeckého mužstva široké jezdecké pláště určené především do deště. Jsou známé jako Kapot-mantel či Kapot-röcke. Dlouhé kalhoty se postupně staly součástí stejnokrojů vedle stále používaných kalhot ke kolenům. Tyto kalhoty ovlivněné empírem se stejně jako vesta šily z bílého sukna. Existovaly dvě formy dlouhých kalhot – s přiléhavými nohavicemi, které využívali především důstojníci a které byly šity z trikotýnu nebo nankingu⁵⁷. Druhou variantou byly širší plátěné bílé kalhoty volného střihu nazývané pantalóny. Jezdectvo používalo pantalóny soukenné s koženým podsazením a s nápadným zapínáním mnoha knoflíky v postranních švech.

Mezi lety 1806-1808 se také měnila stanovená pokrývka hlavy. Tehdejší přilby s hřebenem a housenkou postupně ustoupily plstěné čáce. Čáka představovala poměrně vysokou čepici, která byla uzavřena velkým dýnkem. Čáky se postupem času začaly rozlišovat na pěchotní, hulánské, husarské nebo dělostřelecké a to podle specifických atributů, kokard a různých emblémů. Přesto si rakouské jezdecké, především kyrysníci a dragouni, ponechalo po roce 1808 přilby s hřebenem a housenkou. Čáka tak byla typickou pokrývkou hlavy pouze u uherské části habsburského jezdeckého.

---

⁵⁷ Hustá bavlněná látka

V tomto období se taktéž měnila obuv. Ztratila podpatek a její podrážka byla téměř plochá. Tuto změnu prodělaly jak pěchotní boty, tak vysoké jezdecké holínky s ostruhami.⁵⁸

4.2.4.5 Předpis z roku 1827

Habsburská armáda měnila své stejnokroje mezi lety 1808 až 1827, respektive 1836, mezi ostatními evropskými státy jako jediná jen nepatrně. Vojáci si zachovávali stejný vzhled, jež měli za napoleonských válek, víceméně až do poloviny 30. let 19. století.

K drobným proměnám uniforem došlo s příchodem empíru, kdy se stejnokroje kontinuálně vyvinuly do *biedermeierovských*, ale přitom neztratily svoji eleganci. Od poloviny 20. let 19. století se tak objevily tendence nosit fraky s dlouhými šosy, které tak nahradily fraky typu *spencer* se šosy krátkými. Typickým příkladem jsou britské fraky s dlouhými šosy, které byly přijaty předpisem z roku 1827. Ty byly dostatečně dlouhé na to, aby mohly být oblékány přes kabát.

Dlouhé kalhoty se v armádách objevily po francouzské revoluci a i nadále zůstaly nejběžnějším druhem kalhot. Jediné, co se změnilo, byl způsob jejich nošení. Již se nezastrkovaly do kamaší, ale aby byla zachována vertikální linie, byly přetahovány přes kamaše a volně spuštěny přes boty až k nártům. U jezdeckých kalhot se stále dbalo hlavně na jejich funkčnost. Nechyběly tudíž kožené náložky (*podsazení*) a kalhotám byl dán úzký přiléhavý střih. Také však existovaly kalhoty širší a to pro pochod nebo přehlídky.

Přikrývky hlavy zůstávaly pro těžké jezdectvo stejné a to v podobě antikizujících přileb s hřebenem. Nepatrným rozdílem byla také změna čelního štítku, který byl nyní kulatý. Pozměnil se také tvar mosazného pásu kování u části zvonu pod hřebenem. Objevilo se také nové vyobrazení na helmě. Od roku 1828 zde byl vyobrazen bojující lev s hadem. Lehké jezdectvo nosilo jako pokrývku hlavy čáky, u kterých se štítek napřímil.

Řadové jezdectvo obouvalo boty kožené a vysoké. Novým druhem obuvi pro důstojníky se staly jezdecké boty typu *perka*, jež jsou v dnešní době používány jako běžné jezdecké boty.⁵⁹

---

⁵⁸ KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 166.; MOLLO, J.: c. d., s. 124.

4.2.4.6 Předpis z roku 1837

Podle výstrojního předpisu z let 1836-1837 byla rakouská jezdecká uniforma upravena jen nepatrně. Spíše se jednalo převážně o změnu egalizačních barev. Nezbytnou součástí výstroje těžkého jezdecktva byla černě lakovaná helma s vysokým hřebenem. Pro vyšší důstojníky se na helmě objevovaly zdobné prvky z pozlacené mosazi. Nesměl zde také chybět symbol lva bojujícího s hadem. Hřeben pro kapitány a vyšší důstojníky byl ze žlutých a černých pruhů, které tak symbolizovaly barvy habsburské monarchie.

Stejnokrojový kabát měl stejný střih, který byl předepsán v roce 1827 a ponechal si tradiční bílou barvu. Stojatý límec kabátu byl u každého pluku opět rozdílně barevný. Lehké jezdecktvo oblékalo uniformy s límcem v egalizační barvě, oproti tomu kyrysníci měli límce bílé. Pro dragouny se kabát odlišoval také řadou deseti knoflíků na ramenou. Dalším typem kabátku byl spencer, který získal nový střih. Na rozdíl od stejnokrojového kabátu neměl šosy a jeho střih byl široký a pohodlný, aby jej mohl obléci každý voják.

Změna kalhot se projevila především v jejich barvě. Rakouští jezdci oblékali kalhoty z bledě modrého sukna, švališéři oblékali kalhoty zelené. Kalhoty také podléhaly změnám podle příležitosti, ke které se nosily. Pro přehlídky byly kalhoty důstojníků zdobenější, dlouhé a postrádaly kožené podsazení. Ve službě nosili vojáci kalhoty nezdobené.

Nepatrnou změnou prošly také jezdecké rukavice jezdecktva, kdy oproti jiným rokům byla použita kůže žlutá namísto bílé. Byly také opatřeny vysokou manžetou. Jezdecké holínky byly také pozměněny do podoby polovysokých bot s ostruhami.⁶⁰

4.2.4.7 Předpis z roku 1849

Po evropských revolučních nepokojích patřily mezi nejelegantnější uniformy ty habsburské armády. Tyto stejnokroje prošly hlavní proměnou právě v roce 1849. Hlavní

---

⁵⁹ MOLLO, J.: c. d., s. 124.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 175-177.; UHLÍŘ, J.: *Uniformy rakouských dragounů a švališarů*, [online].; *Vorschrift für die Generalität, Stabs- und Ober- Officiere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee vom Jahre 1837*, Wien, D 1006, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.

⁶⁰ MOLLO, J.: c. d., s. 146-147.; *Vorschrift für die Generalität, Stabs- und Ober- Officiere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee vom Jahre 1837*, Wien, D 1006, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.

částí, která se proměnila a na které byly změny vidět nejvíce, je svrchní kabát, tzv. waffenrock. Jedná se o typ vypasovaného kabátu se šosy. Poprvé byl tento kabát použit v pruské armádě v roce 1843 a stal se tak inspirací pro ostatní armády. Novými znaky waffenrocku byly manžety, které se zjednodušily do tří hlavních forem – do kulatých manžet, do kulatých manžet s patkou a do špičatých manžet. Další novinkou byly také nárameníky, které se začaly používat jako forma rozlišovacího označení. Pro jezdeckvo byly waffenrocky ušity s vysokým jezdeckým rozparkem. Ten byl doplněn ozdobnými patkami a dvěma řadami stejnokrojových knoflíků. Kyrysníci oblékali waffenrock jednořadý a dragounům byl určen kabát dvouřadý.

Dalšími částmi vojenského stejnokroje se staly světle modré kalhoty, které si zachovaly svou dlouhou podobu. Součástí oděvu se také staly vkusné bílé dvouřadé pláště s ležatým límcem, které byly pěchotou i jezdeckvem používány jako svrchní oděv nošený přes uniformu, pokud bylo počasí nepříznivé. Střih jezdeckých plášťů byl z praktických důvodů rozšířen. Součástí uniforem, která se pomalu po roce 1849 vytrácela, byly kamaše. Vojáci je buď nenosili, nebo je nosili skryté v nohavicích kalhot. Obuví pro tuto dobu se staly kotníčkové šněrovací boty, v případě jezdeckta to byly vysoké jezdecké holínky pro těžkou část kavalerie a polovysoké boty s manžetami pro lehkou část.

S uniformami upravenými předpisem z roku 1849 bojovali vojáci habsburské armády na válečném poli do prusko-rakouských válek. Zde prošly jejich uniformy výraznými změnami a ztratily tím svoji typickou bílou barvu, kterou se vyznačovaly po dlouhá léta vojenských střetů 18. a 19. století.⁶¹

4.2.5 Materiály

Vojenské uniformy byly během 18. a 19. století vytvořeny z několika druhů materiálů. Nejčastějším materiálem, ze kterého se vyráběly jednotlivé části stejnokroje, bylo sukno. Jedná se o tkaninu vyrobenou z mykané bavlněné příze. Jakost sukna je závislá na jeho úpravě a barvě a tudíž může být tento materiál velice rozmanitý.

---

⁶¹ VOGELTANZ, J., *Stejnokroje 1848-1849*, České Budějovice: Karmášek, 2009, s. 13.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 205-206.; KEUBKE, K-U.: c. d., s. 170.; MOLLO, J.: c. d., s. 147.; ALLMAYER-BECK, J. Ch.: *Die K. (u.) K.-Armee 1848-1914*, München, 1974, s. 44.

Dalšími materiály, které se objevovaly ve vojenském odívání, byly různé kožešiny a kůže. Ty byly používány převážně v uherském tradičním oděvu. Barva kožešiny závisela na jednotlivém husarském pluku. Oproti tomu kůže byla používána napříč celou rakouskou armádou. V případě jezdeckta byla kůže využívána pro výrobu jezdeckých holínek a kožených jezdeckých rukavic. Byla používána také u kalhot jako podsazení. Další využití díky kvalitě materiálu našla kůže v podobě sedlových brašen, tlumoků nebo patrontašek.

Následným materiálem se stalo také lněné plátno, které bylo využíváno pro tvorbu důstojnických kalhot v době empiru. Kalhoty z tohoto materiálu byly používány pro přehlídky a další vojenské ceremoniály, jako jezdecké kalhoty však byly nevhodné, kvůli své tvrdosti.

V armádách se vyskytovaly také dražší materiály pro ozdobu důstojnických a generálských uniforem a také jako náhrada levnějšího sukna nebo vlny. Jednalo se o hedvábí, samet, semiš nebo plst'. Plst' byla používána jako materiál pro výrobu pokrývek hlavy u husarských i habsburských jezdeckých jednotek.⁶²

4.2.6 Barva rakouských uniforem

Barva uniformy byla nedílnou součástí oděvního stylu armády. Sloužila nejen k lepší orientaci v jednotlivých armádách a plucích, ale nesla s sebou také symboliku jednotlivých států.

Před velkou vojenskou reformou v roce 1769, jak již bylo zmíněno, záviselo rozhodnutí o barvě uniformy nebo egalizačního označení na majiteli jednotlivého pluku. Uniformy se tak vyznačovaly nesmírnou barevností. Tato výsada se postupně změnila a rozhodování o barevnosti stejnokroje tak přešlo na centrální vojenské orgány, které sjednotily styl i barevnost vojenského oděvu.

Za vlády Marie Terezie v roce 1775 byla v rakouské armádě po několika neúspěšných pokusech původní šedá barva sukna zaměněna za bílou barvu. Výjimku tvořily husarské a hulánské pluky, které si zachovávaly národní symboliku.

---

⁶² *Vorschrift für die Generalität, Stabs- und Ober- Officiere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee vom Jahre 1837*, Wien, D 1006, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.; KUTÍLKOVÁ, D.: c. d., s. 156.; MOLLO, J.: c. d.

Bílá barva symbolizuje čistotu, takto prezentovat svou armádu mohl být panovníkův záměr. Na druhou stranu byla bílá barva také snadno udržovatelná a její výrobní proces byl snazší. Svým leskem měly bílé uniformy udržovat hrdost a výlučnost habsburské armády a zároveň měly udržovat její přitažlivost v očích společnosti.

V této době se ještě nedbalo na to, aby jednotlivé pluky armády byly co nejméně vidět v terénu. Na to byl kladen důraz až v průběhu první světové války, kdy za hlavní barvu byla zvolena zelená, šedivá nebo její odstíny u většiny armád.⁶³

---

⁶³ MOLLO, J.: c. d., s. 87.; UHLÍŘ, D.: *Darstellung der k.k. oesterreichischen Armee mit allen Chargen*, Brno: Moravská zemská knihovna, 2005, s. 8.

5 Společenská funkce uniforem

5.1 Společenská funkce uniforem z pohledu vojáka

Stejně jako civilní oblečení měla a má uniforma také svou společenskou funkci, která se odráží ve vnějším vzhledu tohoto oděvu. Od svých počátků sloužila vojenská, a nejenom vojenská uniforma, jako symbol identifikace určité skupiny lidí. Tato jednotnost ulehčuje orientaci mezi jednotlivými složkami armády již od dob francouzského krále Ludvíka XIV.

5.1.1 Vnímání řadového vojáka

Podíváme-li se na vnímání uniformy z pohledu jejího nositele, ne vždy byl tento vojenský šat přijímán s myšlenkou na společenský růst. Řadový voják, který se cítil být do stejnokroje nucen, vnímal svoji uniformu jinak, než např. generál, který v uniformě společenský růst dozajisté hledal. Tento jev byl patrný především v již zmíněné francouzské armádě Ludvíka XIV. Vojáky byl tento oděv nenáviděn, a to z toho důvodu, že bez rozdílu poskytoval všem stejný vzhled a jejich mysl tak byla podřízena oděvu a ne člověku. Záporný postoj, který bylo možno vidět ve francouzské armádě na konci 17. století, se postupně proměňoval, až dospěl ke zcela opačnému vnímání tohoto šatu. Právě osoba Napoleona (1769-1821) změnila běžný pohled vojáka na vnímání armády a služby v ní, kdy nucenost a nedobrovolný nástup byl zaměněn za jiné pocity. A to za pýchu, hrdost a čest sloužit panovníkovi a svému veliteli. V tomto období se stejnokroj stává symbolem oddanosti nositele uniformy svému nadřízenému.⁶⁴

5.1.2 Vnímání důstojníka

Jak bylo výše zmíněno, nošení vojenské uniformy bylo u důstojníků a vyšších důstojníků vnímáno poměrně jinak. U těchto hodností se v oděvu zrcadlila autoritativní síla, kterou mohli díky svému vzezření prokazovat, především díky bohatosti zdobení uniformy, kterou si mohly vyšší hodnosti dovolit. Bylo to dáno také tím, že do vyšších vojenských služeb nevstupovali obyčejní sedláci či obyvatelé daného státu, ale většinou

---

⁶⁴ KYBALOVÁ, L.: c. d., s. 26.

zde prosazovali své možnosti mužové urození. Do důstojnických řad tedy vstupovali především šlechtici, kteří si mohli svoji funkci dovolit. Cílem jejich vstupu do armády byl především růst společenským žebříčkem. Vzhled vojenské uniformy k tomu jistě také dopomohl. Styl vojenského oděvu, který byl ve vyšších postech nošen, poukazoval na danou hodnotu a moc, která byla nositeli přidělena. Právě šlechtici dávali najevo svou společenskou funkci bohatě zdobenou uniformou. Nemalá většina z nich si nechala své stejnokroje šít z drahých látek a u soukromých návrhářů, aby tak poukázali na své postavení. Díky finančním prostředkům mohli na vzhled svého stejnokroje přispět nemalými částkami. V tomto případě pro ně uniforma plnila také funkci estetickou, která byla spojena s oděvním výtvarnictvím, jehož mohlo být při výrobě takového oděvu využito. Výsledná práce tak mohla prezentovat prestiž jednotlivých návrhářů jakožto výtvarných umělců.

Nebylo však z počátku pravidlem, aby se důstojníci a šlechtici oblékali do jednotných a stejných uniforem jako zbytek armádního mužstva. Protože tato stejnorodost vojenského oděvu pro ně symbolizovala jakýsi druh otroctví a řadoví vojáci byli bráni jako sluhové. Až s postupem času se začali důstojníci objevovat v honosných uniformách, často stejného střihu jako měl zbytek mužstva, které se odlišovaly od těch ostatních svou okázalostí, barevností a bohatostí zdobení. Tím byla prokázána jejich společenská vrstva, ze které pocházeli. Hodnost vojáka byla později také znázorněna pomocí prýmek na límcích kabátů, knoflíků a hodnostních výložek. Díky tomuto označení mohl voják prokázat své postavení v armádě a tím i svou odvahu či potřebnost ve vojenském poli.

5.1.3 Civilní versus vojenské odívání

Vojenská móda byla úzce spjata s civilním odíváním, což podle mého názoru platí dodnes. Její nošení silně podléhalo stejnému protokolu jako u civilních pánských obleků dané doby. Armádní výstroj tak byla ovlivněna mnoha prvky, které se přenesly z každodenního oděvu. Patrné je to především na střihu šatstva, neboť stejný nebo hodně podobný střih např. kabátu či kalhot byl používán jak u civilního, tak vojenského odívání. Přestože na rozdíl od civilního oděvu ten vojenský používal větší množství barev a barevných kombinací, stále působil vkusně.

Pokud se podíváme na další rozdíly, které se mohly objevit mezi civilní a vojenskou módou, nesmíme opomenout fakt, že jednotlivé kusy vojenského oděvu řadového mužstva nebyly šity tak precizně, jako oblečení civilní. Stál za tím jistě fakt, že v případě armády se kvantitativně vyrobilo nepřeberné množství daných součástí vojenského stejnokroje, což mělo za následek, že kvalita nebyla v tomto případě prvotním záměrem. Pouze důstojnické a šlechtické uniformy, jak již bylo řečeno výše, byly zhotovovány u soukromých návrhářů a odpovídaly panující módě jak vzhledem, tak kvalitou.

Důstojníci a vojáci vyšších hodností měli k dispozici několik druhů uniforem, které jim byly přiděleny k různým společenským aktům, společenským příležitostem a vojenským ceremoniálům. Ve společnosti se tak mohli objevit např. v pochodové nebo bitevní uniformě určené pro bitevní pole. Mnohem častěji se vojáci ve společnosti prezentovali svými vycházkovými nebo gala stejnokroji, které byly více zdobené a více tak poukazovali na svou hodnost a společenskou funkci. K těmto stejnokrojům patřily také mnohé doplňky. Jednalo se především o lakované boty nebo bílé rukavice, které symbolizovaly vysokou společenskou prestiž důstojníků, která byla často prokazována cíleně.

5.2 Společenská funkce z pohledu civilního obyvatelstva

Podíváme-li se na vojáky a jejich oděv očima civilního obyvatelstva, najdeme v jejich vnímání několik stejných či podobných prvků. Prvním podobným postojem k uniformě nesporně byl ohled na to, že nositel uniformy je nějakým způsobem spjat se státem a jeho obranou v případě hrozícího nebezpečí a dává tak najevo svou loajalitu ke státu a panovníkovi, kterému tak slouží. Dalším společným prvkem byla také prezentace svého společenského postavení a důležitosti, kterou v případě důstojníků v armádě zaujímá.

Pro nemalou část obyvatelstva hrála uniforma také roli hrdinskosti. Přece jenom její nositel musel bojovat a chránit tak stát a projevovat svou odvahu, ať už byl do armády vzat nedobrovolně nebo se do ní sám přihlásil. Toto vnímání bylo patrné především při návratu vojáků z boje a nutnosti ubytování v některé z obcí. Je pravda, že někteří

obyvatelé na ně hleděli s nedůvěrou, jako na někoho, kdo zabíjel, ale řada vesničanů nabídla svůj pozemek k tomu, aby si mohli bojem unavení vojáci někde odpočinout.

Na druhou stranu se tady také objevuje skutečnost, že velká skupina obyvatel vnímala uniformované vojáky jako sluhy panovníka, kteří byli často naverbováni nedobrovolně a museli tak opustit své dosavadní životy. Proto nebylo výjimkou, že mladí muži vnímali uniformu jako nucené zlo a v mnoha případech se jí snažili vyhnout např. schováváním se před verbíři nebo útekem. Prostý stejnokroj řadového vojáka byl vnímán jako podřízení se veliteli ve zdobné uniformě, který tak ručil za životy svých vojáků, přestože v mnoha případech do boje nezasáhl a pouze udílel rozkazy během bitvy. Z tohoto ohledu je zde poukazováno na realitu, kterou uniforma znázorňovala.

5.2.1 Uniformy z pohledu žen

Jinak se však na to dívá ženská část obyvatelstva. Je zde poukazováno na jistý fenomén přitažlivosti mužů oblečených v uniformě. Tento jev je sledovatelný v průběhu staletí a lze doložit jak v dnešní době, tak v dobách počátku nošení stejnokrojů. Narážíme zde na důkaz, který je patrný v mnoha dobových pramenech. Např. Jan Jeník z Bratřic ve svých pamětech z přelomu 18. a 19. století poukazuje na to, že nejedna žena byla jeho uniformou okouzlena. Z jeho deníku je také patrné, že s vojenskou uniformou se těšil větší pozornosti žen, ale nejen jich. Také muži mu díky uniformě, kterou měl Jeník z Bratřic na sobě, dávali svoji úctu a obdiv patřičně najevo. Ostatně přitažlivost uniformovaných mužů k ženám nalezneme také v románu Boženy Němcové *Babička* či v povídce *Karla*. V románu se jedná o postavu Viktorky, která utekla s vojákem, přestože se z počátku polního myslivce bála. Do jisté míry může za tento fakt také uniforma, která, ač si to nechtěla připustit, Viktorku přitahovala. Ostatně tento jev můžeme také doložit samotnou hlavní postavou babičky, která si za manžela vzala vojáka a následovala ho i přesto, že věděla, že muž může kdykoli v boji zemřít.

Poslední zmiňovaný důkaz můžeme použít také jako další pohled na uniformovaného vojáka. Především ženy, pokud ztratily své muže a syny ve válce, vnímaly jejich zjev s odporem, kterým tak dávali najevo nesouhlas s válkou.⁶⁵

---

⁶⁵ Z BRATŘIC, J. J.: c. d.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat změny rakouských uniforem jezdecktva od napoleonských válek do roku 1848, ale také spojit dané téma s historií jezdeckých pluků. Ta je doplněna o evropskou politickou situaci pro dokreslení obrazu o tehdejší době.

Napoleonské války představovaly střet, ve kterém se mohly evropské armády prezentovat na nejvyšší úrovni. Není tedy divu, že pro svou prezentaci zvolily právě vojenské uniformy a výzbroj. Zde se v mnohých případech, co se týče důstojnických uniforem, nešetřilo na drahých materiálech a to i přestože bylo vedení války velice finančně náročné. Přesto panovníci vkládali velké peněžní částky do výstroje, čímž chtěli demonstrovat sílu a moderní charakter své armády. V mnoha případech bylo tedy vedení války spjato s finančními a státními reformami, skrze které měla být státní pokladna doplněna.

Je také zajímavé, že tvůrci výstrojních předpisů téměř nedbali na praktičnost uniforem a jejich využití v terénu, neboť pestrá barevnost vojsk nebyla zrovna přehlednutelná. V té době se ale do bitev nastupovalo v uzavřených šicích, kdy nějaké krytí v terénu nebylo potřeba. Proto si armády mohly tuto barevnost dovolit, neboť nepřítel stál přímo před nimi. Na druhou stranu nepraktičnost byla spatřována především v dlouhých bojích, které mohly trvat i během zimních měsíců. Panovníci se spoléhali na vedení krátkého boje a také na počasí, kterému však nemohli poručit. O tom se přesvědčil také Napoleon se svým vojskem v Rusku nebo o mnoho let později Hitler. V mnoha armádách tak chyběla zimní výstroj, která by zamezila mnoha ztrátám na životech.

Výroba stejnokroje se také moc nezaměřovala na funkčnost, co se týče dlouhých pochodů vojsk. V tomto momentě se objevil problém v podobě chybějících párů bot. Ty byly šity podle módních trendů a ne podle podmínek, které panovaly během dlouhého pochodu. Nebylo tedy divu, že se během velice krátké doby opotřebovaly.

Na praktičnost tak dbaly jako jediné jezdecké uniformy, u kterých se pohlíželo na pohodlí nositele. V těchto případech byly stejnokroje šity s přihlédnutím na dlouhé sezení v koňském sedle. Díky tomu se také předešlo nespokojeným reakcím od jezdců, kteří by tak museli absolvovat dlouhé pochody v nepohodlných jezdeckých kalhotách, které by je tlačily v intimních místech.

Jako mocenský nástroj státu se armáda prezentovala také ve společnosti. Ta vnímala uniformovaného vojáka v rámci dvou období. V době míru bylo na vojáky pohlíženo jako na osvoboditele, případně jako na ochránce vlasti před nepřítelem. Ale v období války, kdy se vojákům nedostávalo „žoldu“, se nejen u zahraničních ale i domácích armád projevovala síla, se kterou mohly plenit vesnice i města. V tomto případě nebyly uniformy vnímány zrovna vřele.

Právě v období míru, kdy nehrozilo žádné vojenské střetnutí, se tvůrci uniforem zaměřili na honosnost oděvu. Proto vznikaly také uniformy pro zvláštní příležitosti, jakými byly např. vojenské přehlídky nebo různé státní návštěvy.

Přínos mé práce shledávám ve spojení témat, která se týkají jezdeckých uniforem. Kladně bych tedy hodnotila možnost prostudovat dané téma v jedné práci, aniž by bylo nutné shánět informace jinde.

Seznam literatury

Prameny

- RADECKÝ, J. J. V.: *Denkschriften militärisch-politischen Inhalts aus dem handschriftlichen Nachlass des k. k. österreichischen Feldmarschalls Grafen Radetzky*, Stuttgart, 1858.
- *Vorschrift für die Generalität, Stabs- und Ober- Officiere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee vom Jahre 1837*, Wien, D 1006, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.
- *Adjustierungs – Vorschrift für die k. k. Armee vom Jahre 1827, /Bd. 2.,/B. m., b. d., Abbildungen zur Adjustierungs- Vorschrift. (18).*, Vojenský historický ústav – Vojenská historická knihovna Praha.
- JENÍK z Bratřic, Jan: *Z mých pamětí*, Praha: ELK, 1947.
- NĚMCOVÁ, B.: *Babička*, Praha: Academia, 2008.

Tištěné zdroje

- ALLMAYER-BECK, J. Ch.: *Die K. (u.) K.-Armee 1848-1914*, München, 1974.
- *Das Heer Maria Theresias: Faks. –Ausg. d. Albertina Handschrift „Dessins des uniformes des Troupes I. I. et R. R. de l’annee 1762*, Wien: Edition Tusch, 1973.
- BRUCE, B. R. [et al.]: *Bojové techniky období napoleonských válek 1792-1815*, Praha: Deus, 2008.
- GLESS, K.: *Das Pferd im Militärwesen*, Berlin: Militärverlag, 1980.
- HACKSPIEL-MIKOSCH, E.: *Die zivile Uniform als symbolische Kommunikation: Kleidung zwischen Repräsentation, Imagination und Konsumption in Europa, vom 18. bis zum 21. Jahrhundert*, Stuttgart, 2006.
- HERRE, F.: *Radecký: Nejoblíbenější polní maršálek rakouské armády a jeho pohnutá doba*, Brno: Bonus, 1997.
- HERTENBERGER, H.: *Erzherzog Karl: Der Sieger von Aspern*, Graz, 1983.
- HOLLINS, D.: *Rakouští vojevůdci za napoleonských válek 1792-1815*, Praha: Grada, 2007.
- KEUBKE, K-U.: *1000 uniforem*, Praha: Svojtka, 2008.
- KLUČINA, P.: *Od zbroje k stejnokroji*, Praha: NV, 1988.
- KOSCH, W.: *Feldmarschall Graf Radetzky*, M. Gladbach: Volksvereins-Verlag, 1915.
- KUTÍLKOVÁ, D.: *Vojenské odívání: od třicetileté války do počátku 20. Století*, Praha: NLN, 2008.
- KYBALOVÁ, L., *Dějiny odívání: od empirie k druhému rokoku*, Praha: NLN, 2004.
- MOLLO, J.: *Die bunt Welt der Uniform: 250 Jahre militärischer Tracht 17. – 20. Jahrhundert*, Stuttgart, 1972.
- *Neue deutsche Biographie, Bd. 13: Krell - Laven*, [Schriftleitung Hauptschriftl. Fritz Wagner ... Genealog. Beratung Friedrich Wilhelm Euler], Berlin, 1982.
- OTTENFELD, von R. O.: *Rakouská armáda za napoleonských válek 1792-1815*, Ostrava: Montanex, 2005.

- PERNES, J.: *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, Praha: Elka Press, 2003.
- STRACK, J.: *Graf Radetsky, k. k. Feldmarschal, während seiner vierundsechzigjährigen Dienstzeit: nach österreichischen Feldakten*, 1849.
- ŠKORPIL, V.: *O lidu jezdeckém: voják ve válce a revoluci do roku 1848*, V Praze, 1947.
- TOMAN, K.: *Der Soldat im Wandel der Zeiten*, Praha: Artia, 1964.
- UHLÍŘ, D.: *Darstellung der k.k. oesterreichischen Armee mit allen Chargen*, Brno: Moravská zemská knihovna, 2005.
- *Unser Heer: 300 Jahre österreichisches Soldatentum in Krieg und Frieden*, Wien, 1963.
- VOGELTANZ, J., *Stejnokroje 1848-1849*, České Budějovice: Karmášek, 2009.

Elektronické zdroje

- TESÁREK, B.: *Dragouni v historickém vývoji vojenství* [online], 2007, [vid. 7. 2. 2013], dostupné z: <http://www.primaplana.net/txt/varia/dragouni-v-historickem-vyvoji-vojenstvi-tesarek.html>.
- UHLÍŘ, L.: *Vývoj organisace dragounských a švališarských pluků v rakouské armádě* [online], 2006, [vid. 5. 2. 2013], dostupné z: <http://www.primaplana.net/txt/kontext/dragouni-svalisari-organisace.html>.
- UHLÍŘ, J.: *Uniformy rakouských dragounů a švališarů* [online], 2007, [vid. 29. 1. 2013], dostupné z: <http://www.primaplana.net/txt/clanky/drun.html>.
- PANCHARTEK, R.: *Peklo uniform: levá nebo pravá? U vojenských bot to bylo jedno* [online], 2011, [vid. 27. 1. 2013], dostupné z: http://technet.idnes.cz/peklo-uniform-leva-nebo-prava-u-vojenskych-bot-to-bylo-jedno-ptc-/vojenstvi.aspx?c=A110523_160553_vojenstvi_mbo.
- SCRIBD: *Rudolf von Ottenfeld – Oscar Teuber: Die österreichische Armee von 1700 bis 1867 – Tafelteil* [online], 2013, [vid. 15. 5. 2013], dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/82557579/Ottenfeld-Teuber-Die-Osterreichische-Armee-von-1700-bis-1867>.

Seznam obrázků v příloze

- Obrázek 1: SCRIBD: *Rudolf von Ottenfeld – Oscar Teuber: Die österreichische Armee von 1700 bis 1867 – Tafelteil* [online], 2013, [vid. 15. 5. 2013], dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/82557579/Ottenfeld-Teuber-Die-Osterreichische-Armee-von-1700-bis-1867>.
- Obrázek 2: Tamtéž
- Obrázek 3: Tamtéž
- Obrázek 4: Tamtéž
- Obrázek 5: Tamtéž
- Obrázek 6: Tamtéž
- Obrázek 7: Tamtéž
- Obrázek 8: Tamtéž
- Obrázek 9: Tamtéž
- Obrázek 10: Tamtéž
- Obrázek 11: Tamtéž
- Obrázek 12: Tamtéž
- Obrázek 13: Tamtéž
- Obrázek 14: Tamtéž
- Obrázek 15: Tamtéž
- Obrázek 16: Tamtéž
- Obrázek 17: Tamtéž
- Obrázek 18: Tamtéž
- Obrázek 19: Tamtéž
- Obrázek 20: Tamtéž

Přílohy

DRAGONER - 1725

Obrázek 1: Dragoun 1725

GRENADIER UND DRAGONER - 1740 - 1766

Obrázek 2: Dragoun 1740-1756

JÄGER ZU PFERD UND LEICHTER DRAGONER 1800.

Obrázek 4: Myslivec a dragoun 1800

DRAGONER UND KÜRASSIER 1848.

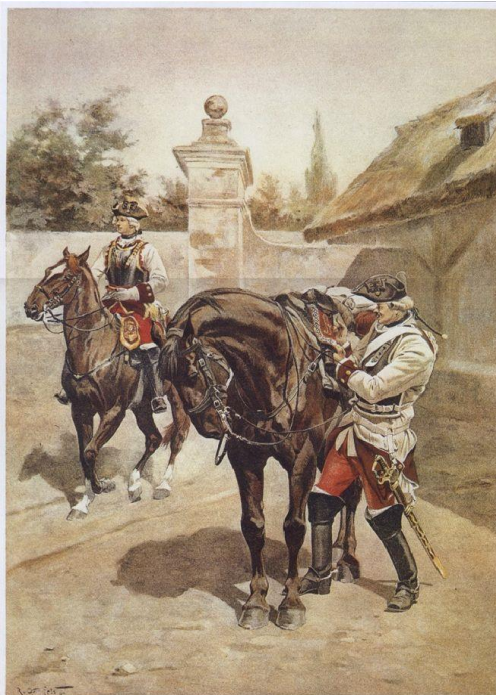
Obrázek 5: Dragoun a kyrysník 1848

KÜRASSIER - 1705

Obrázek 6: Kyrýsník 1705

KÜRASSIER - 1740-1769

Obrázek 7: Kyrýsník 1740-1769

KÜRASSIERE - 1770

Obrázek 8: Kyrýsník 1770

KÜRASSIERE 1798 - 1806.

Obrázek 9: Kyrýsník 1798-1806

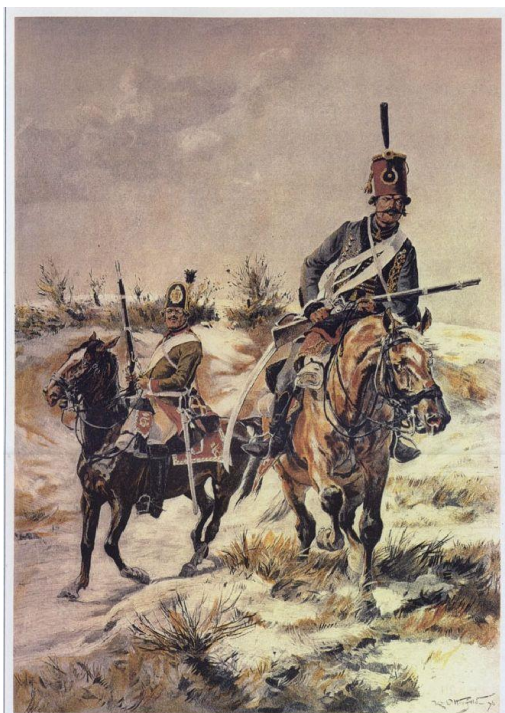
KÜRASSIERE 1815.

KÜRASSIER OFFIZIER-1796

Obrázek 10: Kyrýsník 1815

Obrázek 11: Kyrýsník 1796 (dústojník)

CHEVAULEGER UND HUSAR 1769-1798

HUSAR - 1710

Obrázek 12: Švaliřer a husar 1769-1798

Obrázek 13: Husar 1710

HUSAR - 1743-1769

Obrázek 14: Husar 1743-1769

HUSAR 1798-1806.

Obrázek 15: Husar 1798-1806

HUSAR - 1814

Obrázek 16: Husar 1814

HUSAR UND UHLAN 1848.

Obrázek 17: Husar a hulán 1848

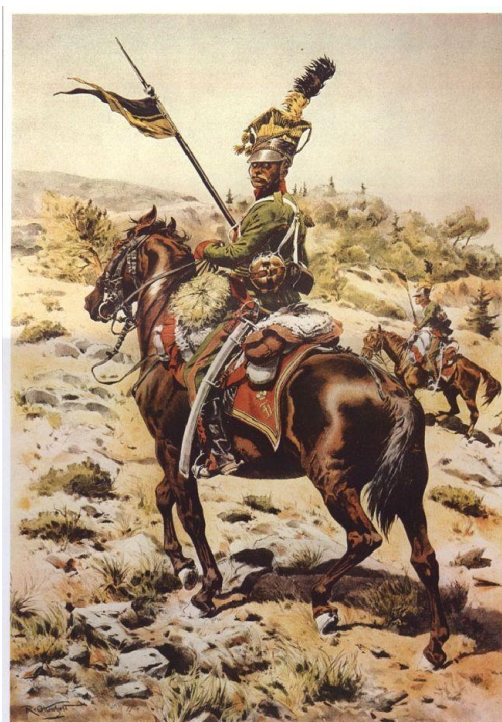
UHLÁN - 1796

UHLÁN 1798-1805

Obrázek 18: Hulán 1796

Obrázek 19: Hulán 1798-1805

UHLÁN - 1815.

Obrázek 20: Hulán 1815